

[Avoimen ja joukkoistetun vertaisarvioinnin kokeiluun osallistunut artikkelikäsikirjoitus arviojalausuntoineen. Päivämäärä: 2.9.2019.]

Juho Ovaska

Kriisitön vuosikymmen – Suomi 1980-luvulla historian- tutkimuksessa ja presidentin muistelmissa

Juho Ovaska, Turun yliopisto, juho.ovaska@utu.fi

Johdanto

112

Ihmisten omaksumat historiakuvat muodostuvat useista lähteistä. Yksi historiakuvien lähteistä on aikalaiskokemuksiin perustuvat muistelmat.¹ Suomessa historiografisesti yksi tunnetuimmista muistelmateoksista on C. G. Mannerheimin muistelmat.² Samoin Mauno Koivisto pyrki jättämään jälkensä historiankirjoitukseen muistelmien avulla. Koivisto julkaisi muistelmansa presidenttikausiltaan, lähes 450-sivuisen ensimmäisen osan, vain muutama kuukausi virkakautensa päätyttyä. Yli 600-sivuinen toinen osa seurasi vuoden kuluttua.³ Jälkimmäisen teoksen esipuheessa Koivisto toteaa pitäneensä kiirettä, koska hän näki monien asioiden kaipaavan lisävalaisua. Näkökulman valintaa hän perusteli saman teoksen viimeisellä sivulla: ”Olen pyrkinyt selittämään tapahtuneet omalta kannaltani katsoen parhain päin ja siinä sivussa kirkastamaan myös omaa kilpeäni. Muut tehkööt sen omasta puolestaan.”⁴ Koiviston ohjenuorat kirjoittamisessa ja tuoreeltaan julkaistut muistelmat tapahtumista, jotka olivat asiakirja-aineiston osalta täysin historiantutkimuksen ulottumattomissa, ovat oletettavasti vaikuttaneet aikakaudesta muodostuneisiin käsityksiin. Tämä on Koiviston oman toteamuksen nojalla ymmärrettävä muistelmien yhdeksi tavoitteeksi.

Tässä katsausartikkelissa analysoidaan Suomen lähihistorian tutkimustilannetta 1980-luvun osalta tuoreimman historiantutkimuksen valossa politiikan, talouden ja median aloilla ja peilataan Koiviston muistelmien vaikutusta siihen. Tarkoituksena ei ole esitellä kaiken kattavaa bibliografiaa tai eri tulkintojen historiografista kehitystä. Artikkelissa keskitytään tutkimuskirjallisuuteen ja muistelmakirjoitukset jätetään Koiviston muistelmia lukuun ottamatta sivuhuomautuksiin. Tarkasteltavana on historiantutkimuksen kannalta merkittävimpiä tutkimusmonografioita ja väitöskirjoja, joissa on kirjoitettu pääasiassa 1980-luvun historiasta tai jotka edustavat muutoin merkittävää tutkimuskontribuutiota aikakauden tutkimukselle. Tästä syystä mainitaan myös muutamia tuoreita artikkeleita ulkopoliittikan historiasta.

Suomessa oli 1980-luvun aikana meneillään useita samanaikaisia yhteiskunnallisia muutosprosesseja. Niitä koskeva historiokuva perustuu tällä hetkellä osittain aikalaismuistoihin ja osittain tuoreeseen historiatieteelliseen tutkimustietoon. Suomea ja suomalaisia 1980-luvulla koskettaneet muutokset ja vallinneet yhteiskunnalliset rakenteet jäsennellään temaattisesti neljään osaan. Ensinnä tarkastellaan poliittisen vallankäytön historiaa: puolueiden välisten valtasuhteiden muutosta ja poliittisten vallankäyttäjien institutionaalisten suhteiden muutosta käsittelevää historiantutkimusta. Toisena aiheena on taloushistorian tutkimus. Kolmantena aiheena on median historia erityisesti yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmasta. Neljäntenä on Suomen ulkopoliittikan historian tutkimus. Jaottelu neljään osaan sisältää päällekkäisyyttä, mutta näin tehtävä jäsentely kuvastaa myös historiantutkimuksen tilannetta eri aloilla. Katsauksen pohjalta esitetään yhteenveto 1980-luvun historian tutkimustilanteesta Suomessa. Lopuksi pohditaan Koiviston muistelmien vaikutusta eri aihepiirien tutkimustilanteeseen sekä historiantutkimuksen yhteiskunnallista merkitystä yleisemmin.

Kansallisessa historiakuvassa 1980-luku näyttää olleen kultainen konsensuksen vuosikymmen, jota on kuvattu hyvinvoinnin ja kasvun, modernin, urbaanin teollistuneen hyvinvointivaltion, palveluyhteiskunnan ja uusliberalismin aikakaudeksi.⁵ Vastaavasti presidentin muistelmissa esittämää 1980-luvun historiakuvaa leimaa kriisittömyys. Esimerkiksi Forsberg ja Pursiainen ovat todenneet kriisitilanteen muodostumisesta seuraavasti: ”monesti tavallisuudesta poikkeava tilanne muuttuu kriisiksi vasta, kun päätöksentekijät sen sellaiseksi määrittelevät”.⁶ Koiviston muistelmien valossa 1980-luku oli poikkeuksellisen kriisitön: ylin valtiojohto ei määritellyt asioita kriiseiksi. Urho Kekkosen virkakauden päätyminen oli kansallisessa kontekstissa 1980-luvun tapahtumahistorian merkkitapausta, jonka jälkeen selkeästi erottuvia poikkeuksia tylsässä 1980-luvussa ovat Inarin ohjus(-kriisi) ja Černobylin ydinvoimalaonnettomuus.⁷ Niitä yhdistää epäonnistuneeksi kuvattu viranomaisviestintä, joka näyttäytyy molemmissa tapauksissa suurimpana kriisitekijänä.⁸

Kati Katajisto:

Miten peilataan? Konkretisoi, mikä on peilausnäkökulma.

Juho Ovaska:

Totta, tämä on hyvä todeta eksplisiittisesti. 'Siihen' viittaa tässä suomalaisen 1980-lukua käsittelevään historiantutkimukseen. Peilausnäkökulma on 1980-luvusta vallitseva tutkimukseen perustuva historiokuva. Tietysti vallitsevan "historiakuvan" tavoittaminen tai määrittely on hyvin haastavaa, joten sen rakentamista tarkastellaan niistä lähteistä, joita voi pitää jollain tavalla yhteismittaisina ja joita on saatavilla. Näin ollen olen tarkastellut historiakuvan rakentamista alla olevan rajauksen mukaisesti ensisijaisesti julkaistuiden tutkimusmonografioiden ja väitöskirjojen aihevalintojen kautta.

Koivisto ei käsittele edellä mainittuja tapahtumia muistelmissaan kertaakaan kriiseinä. Hän kirjoittaa neutraalisti vain ”Inarin ohjuksesta” ja ”Černobylin onnettomuudesta”. Koivisto korosti Černobylin onnettomuuden yhteydessä, että ”pitäisi pyrkiä esiintymään arvokkaasti, eikä paniikkitunnelmissa”.⁹ Viranomaisten näkökulmasta kyseessä oli onnettomuus, jonka poikkeuksellisen luonteen vuoksi siihen kohdistui suurta julkista mielenkiintoa. Kun tietoa onnettomuudesta oli niukasti saatavilla ja tiedotettava informaatio oli hyvin teknistä, niin luottamus suomalaisviranomaisiin oli koetuksella.¹⁰ Ensimmäinen tapahtuma itsessään ja toisaalta epäonnistuminen julkisen mielenkiinnon tyydyttämisessä aiheuttivat joidenkin mielestä kriisin, mutta ei presidentti Koiviston muistelmissa.

Sana ’kriisi’ ei silti tyystin puutu Koiviston sanavarastosta. Koiviston muistelmissa 1980-luvun ainoa ’kriisi’ on hallituskriisi loppuvuodesta 1982, jolloin SKDL erosi Sorsan johtamasta hallituksesta.¹¹ Koivisto ilmiselvästi vältteli asioiden leimaamista kriiseiksi jo tapahtuma-aikana, mutta myös muistelmissa. Kriisittömyys korostuu varsinkin, kun 1980-lukua vertaa edellisiin vuosikymmeniin. Toisen maailmansodan jälkeisiltä vuosikymmeniltä löytyy useita kriisejä, jolloin sisä-, ulko- ja talouspolitiikka olivat vuorotellen ’kriisissä’. Tunnetuimpia lienevät vaaran vuodet, yöpakkaskriisi, noottikriisi, poikkeuslaki ja hätätilahallituksen synty.¹² Toisiaan seuranneiden kriisien jälkeen 1980-luvun seesteisyys vahvistaa historiakuvaan vuosikymmenestä hyvinvoinnin ja vakauden kautena. Vasta tiukka taloustilanne 1990-luvun alkaessa laman ja suurtyöttömyyden merkeissä johti Koiviston pohtimaan ensimmäistä kertaa vuoden 1982 hallituskriisin jälkeen käsillä olevaa ’kriisiä’.¹³

Kati Katajisto:

Tähän viite, esimerkkejä, jotka antaisivat kontekstia siitä, miten Koiviston ns.kriisitön historiakuva kiistetty tai kyseenalaistettu.

Juho Ovaska:

Tekstimuotoiluni ei ehkä ole riittävän yksiselitteistä. Viittaan siis kappaleen viimeisellä virkkeellä kahden edeltävän kappaleen sisältöön, joissa viitteiden 7,8 ja 10 perusteella käy ilmi, kuinka Koiviston kriisitöntä historiakuva on kyseenalaistettu tarkastelemalla tekstissä mainittuja tapahtumia (Inarin ohjus ja Tsernobyli) esimerkkitapauksina kriisitilanteista kylmässä sodassa ja siviilikriisinä. Kaipaatko näiden lisäksi muita esimerkkejä siitä, kuinka Koiviston ns. kriisitöntä tulkintaa tässä mainituista tapahtumista tai ylipäänsä on kyseenalaistettu?

Kati Katajisto:

Kaipaisin selvennystä sen osalta, onko nimenomaan kyseenalaistettu mainiten Koivisto nimeltä tämä käsitys kriisittömyydestä. Vai tapahtuuko kyseenalaistaminen pelkästään siten, että nostetaan tietyt asiat esiin kriiseinä.

Johanna Rainio-Niemi:

Kriisin vs kriisittömyyden vastinparin sijaan/ohella, voisi harkita muutoksen/vakauden vastinparia ja laajentaa myös uuden alun vs. vanhan lopun vastinpariin (kylmän sodan de facto murtuminen nimenomaan 1980-l kuluessa; onko 1980-luvun sisällä erilaisia "vaiheita"?)

Kati Katajisto:

Tässä olisi ehkä hyvä täsmentää, että kyse poliittisesta puhekonventiosta. Hallituskriisi yleinen termi, jos hallitus uhkana hajota, jolloin artikkelissa aiemmin kuvattu kriisin määrittely päätöksentekijöiden määrityksenä ei sovi kovin hyvin tähän.

Juho Ovaska:

Hyvä huomio. Tosin, Koiviston muistelmissa ko. tapahtumakokonaisuuteen viitataan väliotsaketasolla poliittisen puhekonvention mukainen termi 'hallituskriisi', välttäen. Esim. väliotsakkeet "Kriisi näköpiirissä" ja "Kriisi laukeaa" (Koivisto 1994, 76, 83). Näiden perusteella tässä yhteydessä voitancen kuitenkin tulkita, että tapaus oli 'kriisi' myös kuvatun määritelmän (eli päätöksentekijöiden eksplisiittisen toteamuksen) perusteella - ei ainoastaan poliittisen puhekonvention vuoksi. Tietysti vakiintunut puhetapa 'hallituskriisistä' oletettavasti vaikutti siihen, että tilanne kuvataan kriisiksi myös Koiviston muistelmissa.

Kati Katajisto:

Ok, hyvä, tämä kannattaa täsmentää tekstiin.

Kati Katajisto:

Kriisin määrittelyn ongelmallisuus nousee tässä esiin, jos määritellään siten, että kriisi päätöksentekijöiden määrittelemä. Tämä vaikea ja tulkinnanvarainen kysymys. Eri tulkintojen mukaan esim. noottikriisi saattoi olla todellinen kriisi, uhka Suomelle, toisten tulkintojen mukaan taas nimenomaan päätöksentekijöiden poliittisesti tarkoitushakuinen, tahallisesti määritely kriisi. Miten ns. verrata kriisejä toisiinsa? Miten ottaa huomioon aikalaistutkimuksen tavallisten ihmisten osalta, mihin vaikutti esimerkiksi sodan läheisyys. Vaikka Kekkonen hallitsemistapaan olisi liittynyt ns.kriisien korostamisen herkkyyttä poliittisessa ohjailussa, ja Koivistolla vastakkainen strategia, niin silti kriisit eri vuosikymmeninä eivät ole yhteismitallisia. Tähän kaipaisin lisää pohdintaa ja analyysia.

Juho Ovaska:

Alussa esittämäni kriisin määritelmä ei pyri millään tavalla olemaan tyhjentävä. Olen tekstissä avannut tutkimusasetelman kannalta sen keskeistä piirrettä, mutta kansainvälisen politiikan tutkimuksessa asiaa on pohdittu ja määriteltä paljon yksityiskohtaisemmin. Näiden piirteiden avaaminen laajemmin varmasti vastaisi osaltaan esittämiä ongelmakohtia. Nyt olen pyrkinyt mahdollisimman tiiviiseen esittelyyn ja noston sen vuoksi tekstissä esiin vain päätöksentekijöiden roolin, mutta tietysti kriisitilanteisiin sisältyy ennakkoehtoja, joista tarkemmin esim. Forsberg & Pursiainen 2003, 9-27. Aikalaisnäkökulman ja -kokemusten huomioiminen on myös haasteellista erityisesti mainitsemastasi tavallisten ihmisten näkökulmasta. Tarkasteluni keskittyy kuitenkin historiakuviin, enkä näin ollen ole ensisijaisesti kiinnostunut tämän artikkelin puitteissa aikalaistutkimuksesta, vaan siitä millaisia tulkintoja historian-tutkimuksessa näistä menneisyyden tapahtumista on esitetty. Varsinaisen tapahtumahistorian näkökulmasta ei-yhteismitalliset tapahtumat ovat niihin liittyvien ’kriisi’-tulkintojen ja niistä muodostuneiden historiakuvien osalta mielestäni rinnastettavissa toisiinsa, vaikka niihin liittyisi poliittista tarkoitushakuisuutta ja tahallisuutta. Nähdäkseni siihen, että kriisin määritelmään sisältyy päätöksentekijöiden aktiivinen rooli, sisältyy nimenomaan mahdollisuus, että ’kriisejä’ käytetään myös poliittisesti tarkoitushakuisella tavalla. Vastaavasti se, että tapahtumia ei leimata kriisiksi, saattaa sisältää myös poliittista tarkoitushakuisuutta.

Poliittisten voimasuhteiden ja ylimpien valtioelinten historiaa

Johanna Rainio-Niemi:

Alaotsikot -kuten yleiskommentissa mainitsin - hiukan teknisiä so far.

Vuoden 1979 eduskuntavaalien jälkeen Mauno Koiviston johdolla muodostettu hallitus istui siihen asti, kunnes pääministeri Koivisto valittiin vuonna 1982 tasavallan presidentiksi Urho Kekkosen erottua kesken virkakauden. Koiviston valinnan seurauksena suomalainen poliittinen kulttuuri alkoi irtautua Kekkosen valtakauden presidenttikeskeisistä toimintatavoista. Media toisti uuden aikakauden alkaneen ja Suomen siirtyneen kolmannen tasavallan aikaan.¹⁴

Historiantutkimuksessa vuosi 1982 on selkeä rajalinja. Sen jälkeisen tapahtumahistorian osalta laajasti arkistoaineistoihin pohjautuvaa poliittisen ja yhteiskunnallisen vallankäytön perustutkimusta on monilta osin vielä ohuella rajallisesta määrästä aiheita. Primaariaineistoon perustuva tutkimus on ollut Kekkoseen painottuvaa ja useissa tutkimushankkeissa aikarajaus on ulottunut Kekkosen eroon syksyllä 1981.¹⁵ Kyseessä on kiinteästi kansalliseen historiaan sidoksissa oleva tulkinta, jossa rajapyykiksi nousee Suomen presidenttikeskeisen järjestelmän korkeimman viranhaltijan vaihdos. Historiantutkimus näyttää vahvistaneen tätä henkilökeskeistä jaottelua.

Kun aikakausia nimetään virassa olevan henkilön mukaan, niin on selvää, että uuden viranhaltijan virkaan astuminen on käännekohta. Samalla voidaan kriittisesti kysyä, muuttiko Koiviston valinta ratkaisevalla tavalla sitä edeltäneitä, Kekkosen kaudelle tyypillisiä ominaispiirteitä.¹⁶ Periodisointipohdinta liittyy osaltaan kahteen merkittävään historianfilosofiseen kysymykseen. Ensimmäinen kysymys on yksilön vaikutus historiassa ja toinen on keskustelu historiallisten jatkuvuuksien ja katkoksten luonteesta.

Yksilöön keskittyvänä vastauksena Mauno Koivistoon kulminoituvaa muutosta ei ole syytä pitää vuoden 1982 olosuhteissa sellaisena ratkaisevana piirteinä, joka yksistään aloittaisi uuden aikakauden. Päinvastainen väite asettaisi yksittäiselle henkilölle yliveraisen suuren historiallisen roolin, joka ylittäisi suhteellisen vakaassa länsimaisessa yhteiskuntajärjestyksessä ilmenevien yhteiskunnallisten jatkuvuuksien voiman.¹⁷ Sen sijaan presidentinvaihdoksesta väistämättä seurannutta muutosta voidaan pitää uuden aikakauden alkuna yhteiskunnan poliittisessä ilmastossa.¹⁸ Yhteiskunnan poliittisessä ilmapiirissä tapahtunut muutos ei kuitenkaan ollut riippuvainen yhdestä persoonasta, vaan neljän ja puolen miljoonan suomalaisen tasavallan presidenttiin projisoimista mielikuvista, odotuksista ja asenteista. Nämä muuttuivat väistämättä sen myötä, että kyseisen henkilöinstituution viranhaltija vaihtui. Näin ollen suurin muutos tapahtui suomalaisten mielissä. Oleellista on se, että jonkinlainen muutos olisi tapahtunut joka tapauksessa, riippumatta siitä, kuka Kekkosen seuraajaksi olisi valittu. Vertailun vuoksi voisikin pohtia sitä, olisiko koettu muutos ollut vähäisempi tai erilainen, jos Kekkosen seuraajaksi olisi valittu vaikkapa Jan-Magnus Jansson tai joku muu presidenttiehdokkaista. Vastaavasti Kekkosen kaudelle tyypillisten ominaispiirteiden muuttumisen kannalta Koiviston valinta oli mahdollistava tekijä, muutospotentiaali, joka alkoi realisoitua poliittisina, hallinnollisina ja yhteiskunnallisina uudistuksina Koiviston virkakauden kuluessa.

Sisäpoliittisen vallankäytön kannalta vuoden 1983 hallitusratkaisua on pidetty Suomen poliittisen järjestelmän kannalta siirtymisenä parlamentarismiin. Viittaukset siihen, että Suomi siirtyi Koiviston kaudella parlamentarismiin, ohittavat melko yleisluontoisilla toteamuksilla syvällisemmän pohdinnan parlamentarismien toimintaperiaatteista ennen Koiviston presidenttikautta, sen aikana ja myös sen jälkeen.¹⁹ Parlamentarismiväitteisiin yhdistyy samalla Koiviston oma tulkinta hänen presidenttikautensa aikana toteutuneista valtiosääntömuutoksista. Oman tulkintansa mukaan Koivisto pyrki vahvistamaan parlamentaarisia piirteitä, mutta ei kuitenkaan väitä tai anna ymmärtää, että Suomessa ei olisi ollut parlamentarismia ennen hänen presidenttikauttaan.²⁰

Poliittista vallankäyttöä koskeva historia on Suomessa kirjoitettu pääasiassa kahdella tavalla, joko instituutioiden historiana tai henkilöhistoriana. Instituutioista puolueet ovat keskeisiä toimijoita poliittisen vallankäytön historian kannalta. Niiden osalta aikakautta ovat toistaiseksi tutkineet Vesa Vares Kokoomuspuolueen historiassa *Korpivaellukselta vallan kabvaan* sekä Sami Outinen ja Jouko Marttila kokoomuksen ja SDP:n talouspoliittisia linjoja käsittelevissä tutkimuksissaan. Tytti Isohookana-Asunmaan kirjoittama Maalaisliitto-Keskustan historian viimeisimmässä osassa tarkastellaan puolueen historiaa syksyyn 1981 asti.²¹ Puoluehistorioissa oma lajinsa ovat uudet tai uusvanhat puolueet, Vihreä Liitto ja Vasemmistoliitto, joista ovat kirjoittaneet Sari Aalto ja Sirpa Puhakka. Ruotsalaisen kansanpuolueen 100-vuotishistoria on toteutettu Siv Sandbergin toimittamana antologiana.²² Puoluehistorian tutkimuksesta on syytä nostaa esiin myös Seppo Kääriäisen väitöskirja. Vaikka sen tutkimusote ei täysin noudata historiantutkimuksen konventioita, niin tutkimuskohteena on keskustan puoluehistoriallinen kehitys vuosina 1964–2001.²³ Merkittäviä poliittisen ja hallinnollisen vallan institutionaalisia käyttäjiä, joiden historiaa on kirjoitettu 1980-luvulta osana laajempia historiahankkeita, ovat eduskunta ja valtiovarainministeriö.²⁴

Henkilöhistorioiden osalta tutkimus ei ulotu juurikaan Kekkosen virkakauden jälkeiseen aikaan. Poikkeuksena voidaan pitää Juhani Suomen Koivisto-sarjaa vuoteen 1987 asti, Aarni Virtasen Veikko Vennamo -elämäkertaa sekä Kati Katajiston tutkimusta Johannes Virolaisesta.²⁵ Kahden viimeksi mainitun osalta 1980-luku ei tosin edusta poliittisen uran huippua. Silmiinpistävää on se, että eturivin poliitikoista, puoluejohtajista, ministereistä ja muista poliittisista päättäjistä on 1980-luvun osalta vain niukasti julkaistua historiantutkimusta. Elämäkerralliset teokset pääministereistä ja puoluejohtajista ovat enimmäkseen muistelmia, juhla- tai toimittajien kirjoittamia kuvauksia.²⁶

Puoluekentässä ja puolueiden valtakunnallisessa kannatuksessa tapahtui merkittävä muutos vuosien 1983–1987 aikana ja samalla alkoi äänestysaktiivisuuden lasku. Aiemmin neuvostovastaiseksi tuomituna puolueena Suomen maaseudun puolue (SMP) ei ollut kelvannut hallitukseen, mutta vuoden 1983

Kati Katajisto:

Varmasti näin, ja tähän liittyy mielenkiintoisella tavalla se, miten ihmiset voivat ymmärtää/muistavat/kiinnostuvat historiasta. Eli kysymys siitä, kenelle yleisölle historiaa kirjoitetaan.

Kati Katajisto:

Tämä on oleellinen kysymys, ja edellyttää jatkokysymystä, miten muutti ja keiden osalta. Ja tätä selvitetään artikkelin edetessä lisää.

Kati Katajisto:

En usko, että tutkijat useinkaan tarkoittavat/tähtäävät periodisointiin tutkimuksissaan, kyse enemmänkin aikarajauksesta, joka kyllä luo vaikutelman periodisoinnista..

Kati Katajisto:

Yksilö ei, mutta osa aikalaisista näyttäisi kyllä asettaneen Koivistoon yksilönä sellaisen painoarvon, että aikakausi muuttui.

Kati Katajisto:

Tämä oleellista. Lisäksi olisi hyvä nostaa esiin, että keskeistä myös se, että poliittiset aikaalaistoimijat kokivat/uskoivat muutoksen tapahtuneen.

Johanna Rainio-Niemi:

Tämä kontrafaktuaalinen / jossitteleva osuus on mielenkiintoinen ja liittyy myös suomalaisen (poliittisen, popularisoivan) julkisen historiakulttuurin tavoittamaan mieltymykseen hahmottaa historiaa henkilöiden (lähinnä presidenttien) kautta - ja miksi ei siinä mielessä, että henkilökeskeisyys kiinnostaa. Mutta todellakin: olisiko mikään niin hirmu erilaista ollut, jos presidentin henkilö olisi ollut toinen. Itse luulen, että MYÖS itse instituutiolla on ns. "tolkun oloissa" samalla tapaa vaikutus henkilöön kuin on henkilöllä instituutiotaan. ...

eduskuntavaalien jälkeen SMP kelpuutettiin hallitusneuvotteluihin ja lopulta hallitukseen. SMP:n kannatus ja hallituspaikka vuoden 1983 eduskuntavaalien seurauksena, vihreän liikkeen nousu ja huomattava kannatus vuoden 1984 kunnallisvaaleissa, Suomen kommunistisen puolueen hajoaminen vuonna 1985, liberaalisen kansanpuolueen katoaminen poliittiselta kentältä sekä puolueiden jäsenmäärän laskun alkaminen kuuluvat niukasti tutkittuun 1980-luvun poliittiseen historiaan. Vuoden 1984 kunnallisvaaleista lähtien vihreä liike nousi vakavasti otettavaksi poliittiseksi voimaksi muiden puolueiden rinnalle, vaikka se ei ollut vielä järjestäytynyt puolueeksi.²⁷

Poliittinen järjestelmä säilytti ulkoiset puitteensa, mutta ilmiselvästi jokin sen toimintalogiikassa muuttui 1980-luvulta alkaen merkittävällä tavalla. Tämä poliittisessa järjestelmässä, yhteiskunnallisessa ilmapiirissä ja arvomaailmassa sekä suomalaisten poliittisessä käyttäytymisessä 1980-luvun aikana tapahtunut muutos on monilta osin **tutkimatta**.

Taloushistoria

1980-lukua on kuvattu vuosikymmeneksi, jolloin taloudellinen ehdottomuus otti ylivallan politiikasta ja politiikasta tuli ensisijaisesti talouspolitiikkaa. Kilpailukyky, taloudellinen tehokkuus ja tuloksellisuus alkoivat määritellä elämää aiempaa voimakkaammin.²⁸

Talous- ja elinkeinoelämän muutosta 1980-luvulla on tutkittu laajasti viime vuosien aikana sekä julkisen hallinnon, yksityisyriyten, teollisuudenalojen että työmarkkinajärjestöiden näkökulmasta. Talous- ja elinkeinoelämän muutos, talouden globalisoituminen ja talousliberalismi ilmenivät 1980-luvulla erityisesti pankki- ja yrityssektorilla, joita ovat tutkineet muun muassa Markku Kuisma lukuisissa tutkimuksissaan sekä Antti Kuusterä ja Juha Tarkka Suomen Pankin historiassa.²⁹

Suomen länsi-integraatio kaupankäynnin ja kilpailukykyyn varmistamiseksi oli huomioon otettava tekijä, joka kyteytyi myös Suomen ulkopoliittikkaan. Tapani Paavonen ja Juhana Aunesluoma ovat keskittyneet talouden kansallisiin rakenteisiin, länsi-integraatioon ja kauppapolitiikkaan osana talous- ja ulkopoliittikkaa. Idänkaupasta on kirjoittanut Pekka Sutela yhdessä Inkeri Hirvensalon kanssa.³⁰ Nuoremista tutkijoista on syytä nostaa esiin Markus Kari ja Saara Matala, jotka ovat antaneet taloushistorian tutkimukseen panoksen omissa väitöskirjoissaan. Matalan väitöskirja tarkastelee suomalaista telakkateollisuutta kylmän sodan aikana. Tutkimuskohteessa kiteytyy lukuisia talous- ja elinkeinoelämän rakenteellisia muutoksia, muun muassa valtion teollisuus- ja teknologiapolitiikassa, rahoitusjärjestelmässä ja idänkaupassa.³¹

115 Karin esitys rahoitusmarkkinoiden murroksesta 1980-luvulla osoittaa rahoitusmarkkinoiden sääntelyn vapauttamisen poliittisen päätöksenteon taustoja. Kari nostaa valtiovarainministeriön historiasta 1980-luvun rahoitusmarkkinoiden vapauttamista koskevan tutkimuksen aukon: liberalisointi kuvataan passiivissa. Asiat tapahtuivat, eikä kukaan päättänyt niistä.³² Kari tiivistää 1980-luvun taloudellisen sääntelyn kehityksen Suomen Pankin rooliin. Suomen Pankki vapautti rahoitusmarkkinat, rahoitusmarkkinoiden sääntelyssä eurooppalainen malli sovellettiin Suomeen ja maa integroitui kansainväliseen rahajärjestelmään ennen kuin sitä koskevat **poliittiset päätökset oli tehty**.³³ Sami Outinen ja Jouko Marttila ovat tutkineet talouspolitiikan osalta poliittista päätöksentekoa ja siihen liittyviä puolueiden sisäisiä näkemyksiä tai niiden välisiä näkemyseroja hallituksessa ja eduskunnassa.³⁴ Varsinaisen historiantutkimuksen ulkokehällä on Risto Rankin väitöskirja, jossa Ranki tutkii Holkerin hallituksen talouspoliittisen ministerivaliokunnan asemaa ja toimintaa sekä yleisemmin Holkerin hallituksen talouspolitiikkaa taloustieteen ja hallinnon kannalta.³⁵

Talouselämän muutoksista 1980-luvulla tärkeimpänä yksittäisenä päätöksenä Suomen rahoitusmarkkinoiden liberalisoimiseksi on nostettu kesällä 1986 tehty korko- ja pääomaliikkeiden sääntelyn purkaminen. Suomen siirtyminen vastaavalle tasolle muiden länsimaiden kanssa rahoitusmarkkinoiden rakenteessa ja kansainvälisyydessä tapahtui vuoteen 1987 mennessä.³⁶ Taloudellisen sääntelyn muutoksiin liittyneet periaatekysymykset heijastuivat puolueiden välisessä mittelössä vuoden 1987 eduskuntavaaleja edeltäneessä julkisessa keskustelussa. Samoin idänkaupan tasapaino-ongelmat ja valuuttakurssi-politiikka jakoivat puolueita.³⁷ Rahoitusmarkkinoiden ohella toinen elinkeinoelämän kannalta suuri rakenteellinen muutos oli tutkimus- ja kehitystoimintaan panostamisen seurauksena vahvistunut teknologian kehitys. Suomessa alkoi 1980-luvulla kasvaa aiempaa merkittävämmiin perinteisten teollisuudenalojen rinnalle teknologiateollisuutta.³⁸

Edellä kuvatut muutokset ovat koskettaneet elinkeinoelämän poliittisia ja hallinnollisia rakenteita. Poliitiikan ja talouden monet yhtymäkohdat löytyivät yhteiskunnallisessa elämässä Suomen korporatiivisen järjestelmän puitteissa. Työmarkkinajärjestöt olivat 1960-luvun lopulta lähtien tottuneet neuvottelemaan sellaisistakin asioista, jotka edellyttivät hallituksen ja eduskunnan myötävaikutusta. Suomessa muodostunut niin sanottu kolmikantamalli yhdisti talouden ja politiikan rakenteet monin tavoin. Merkittävänä valtarakenteena on pidetty etujärjestöiden yhteyttä poliittisiin puolueisiin.³⁹ Etujärjestöt ovatkin olleet innokkaita teettämään järjestöhistorioita, joissa 1980-luvun tapahtumat ovat olleet tutkimuskohteena, muun muassa: SAK, STK, Teollisuuden keskusliitto, Elinkeinoelämän valtuuskunta, Paperiliitto, Metsäliitto ja Metallityöväenliitto.⁴⁰ Liitto- ja etujärjestötoiminnasta yleisemmällä tasolla historiantutkimusta ovat tehneet Maiju Wuokko, Olli Korhonen, Anders Blom ja Sakari Siltala.⁴¹

Talous-, etujärjestö- ja yrityshistorian tutkimusta on tehty monipuolisesti 1980-luvun tapahtumista. Yleinen perustulkinta on se, että 1980-luvulla raha-, talous-, ja kilpailukykyajattelu ottivat vähintäänkin erävoiton hyvinvointivaltioideologiasta.⁴² Kokonaiskuvaan elinkeinoelämän rakenteellisesta muutok-

Kati Katajisto:

Totta, ja onkin todella syytä kysyä, kuten artikkelissa tehdään, miksi on yhä tutkimatta.

Kati Katajisto:

Lisäksi tähän kirjallisuuteen voisi lisätä Ville Yliaskan tutkimuksen Tehokkuuden toiveuni, joka tarkastelee New Public Managementin taustaa ja leviämistä Suomeen.

sesta sisältyy tiukasti säännellyn valtiokeskeisen järjestelmän hajautumisen seurauksena vaikutus- ja päätösvallan sirpaloituminen 1980-luvun aikana. Abstraktimmalla tasolla 1980-luvun raha- ja talouspolitiikan murrokseen kytkeytyy arvomaailman muutos, jota ei ole syvällisesti historiantutkimuksessa käsitelty. Osittain arvomaailmojen ja ideologioiden muutos kytkeytyy samaan tutkimusaukkoon edellisen teeman, eli yhteiskunnallisen vallankäytön ja poliittisen järjestelmän sisäisten muutoksen, kanssa.

Politiikan julkisuuden ja median historia

Koiviston presidenttiys on tulkittu murrokseksi ja irtiotoksi Kekkonen-kaudesta erityisesti Suomen sisäpolitiikassa. Ensimmäisenä merkkinä uuden aikakauden alusta on pidetty vuonna 1981 ilmestynyttä *Tamminiemen pesänjakajia*, joka on nähty käännekohdaksi ainakin suomalaisen poliittisen journalismin historiassa. Käännekohtaan tiivistyivät odotukset yhteiskunnallisen ilmapiirin ja poliittisen keskustelun vapautumisesta sekä poliittisen vallankäytön tapojen muutoksesta.⁴³ *Tamminiemen pesänjakajien* ansioksi on tulkittu poliitikkojen ja toimittajien välisen kytköksen heikentyminen. Sen on tulkittu olleen toimittajien pesäero poliitikkoihin, jolloin mediassa alettiin kirjoittaa poliitikoista aiempaa kriittisemmin välittämättä poliitikkojen julkisuuskuvaan tai journalististen tiedonhankintasuhteiden kärsimisestä. Tämän on tulkittu tarkoittaneen journalistisen integriteetin suurempaa arvostusta.⁴⁴

Muuttuvien poliittisten ja taloudellisten rakenteiden ohella suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui 1980-luvun aikana kulttuurinen muutos, johon yhdistyi monia piirteitä, kuten yhtenäiskulttuurin aikakauden päättymisen, auktoriteettien rapistuminen ja individualistisen kulttuurin vahvistuminen. Yhtenä rakenteellisena tekijänä edellä mainituille ilmiöille voidaan pitää media-alan murrosta, joka tapahtui 1980-luvulla.

Media-alalla alkoi 1980-luvulla sekä määrällinen että laadullinen muutos, joka muutti perinteistä asetelmaa. Uusien medioiden, kuten kaupallisten radio- ja televisiokanavien synty ja vakiintuminen 1980-luvun kuluessa rikkoivat Yleisradion, Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen valtakunnallista ja usein poliittisesti sitoutuneiden maakuntalehtien paikallista informaation välittämisen ylivaltaa Suomessa.⁴⁵ Siinä missä yhteiskunnalliset vaikuttajat ja poliitikot olivat aiemmin kyenneet määrittelemään mainittujen medioiden kautta julki tullutta yhteiskunnallisen keskustelun asialistaa, niin uudet mediat kilpailivat sekä keskenään että vanhojen medioiden kanssa yleisön suosiosta. Yhtenäinen yleisö alkoi hajaantua eri medioiden käyttäjäryhmiksi, jolloin yhteiskunnallisen keskustelun kontrolloitavuus heikkeni ja koko keskustelu pirstaloitui vaikeasti hallittavaksi. Uusi asetelma vahvisti medioiden ja toimittajien yhteiskunnallisen keskustelun portinvartija-asemaa. Samalla aiempaa kriittisempi ote suhteessa poliitikkoihin ja yhteiskunnalliseen valtaan alkoivat näkyä julkisuudessa.⁴⁶

116 Kehitys ei ollut kuitenkaan aivan yksiviivaista. Koiviston tultua valituksi presidentiksi maan suurimman päivälehdessä toimittajat olivat jo ehtineet toivoa presidentin ja lehdistön suhteen muuttuvan aiempaa vapaammaksi. Johtavat poliitikot eivät ihastuneet median vahvistuvaan rooliin yhteiskunnallisen keskustelun suunnan määrittäjinä. Pääministeri Sorsa puhui SDP:n puoluekokouksessa vuonna 1984 infokratiasta, jolla hän viittasi siihen, kuinka tiedotusvälineistä oli tullut valtainstituutio. Koivisto puhui toimittajista huomiota herättävästi populilautana, kun hän havaitsi toimittajien toistavan kritiikkö- mästi yksittäisen toimittajan tulkintaa.⁴⁷ Erityisesti ulko- ja turvallisuuspoliittinen keskustelu, johon osallistuvat sekä lehdistö että tutkijat, oli presidentin kannalta herkkä kysymys.

Signaalit muutoksesta olivat selviä ainakin toimittajien näkökulmasta. Helsingin Sanomissa ainakin päätoimittajakunta ymmärsi poliitikkojen hädän, mutta poliitikkojen asemaa se ei helpottanut.⁴⁸ Johtavat poliitikot ja virkamiehet joutuivat todistamaan tiedotusvälineiden toimintatavoissa tapahtuvaa muutosta 1980-luvun puolivälissä varsin konkreettisesti muutamaan otteeseen. Näitä olivat edellä mainitut tapaukset: Inariin harhautunut neuvostoliittolainen maaliöhjus ja Černobylin ydinvoimalaonnettomuus. Maaliöhjuksen mahdollisesta harhautumisesta Suomen alueelle ei ilmoitettu suomalaisille viranomaisille ja tieto tapauksesta tuli norjalaisilta. Tästä runsaan vuoden kuluttua Neuvostoliitto jätti informoimatta Ukrainan neuvostotasavallassa tapahtuneesta ydinvoimalaonnettomuudesta. Asia paljastui vasta useiden päivien kuluttua länsimaissa mitatuista poikkeuksellisen korkeista säteilyarvoista. Molemmissa tapauksissa suomalaisten virkamiesten ja poliitikkojen syyksi luettiin puutteellinen tiedotus.⁴⁹

Tiedotusvälineiden ja politiikan suhteen muuttumisesta on sekä yksittäisiä tiedotusvälineitä että koko alaa koskevaa tutkimusta kiitettävästi. Valtakunnan ykkösmedioista Helsingin Sanomat ja Yleisradio ovat teettäneet tai olleet historiantutkimuksen kohteena. Yleisradion tutkimus ulottuu vuoteen 1996, jolloin yhtiön historiasarja on julkaistu. Virallisen historian lisäksi Paavo Oinonen on julkaissut tuoreen tutkimuksen Yleisradion palvelutarjonnan historiasta. Helsingin Sanomien historiahanke sisältää omat teokset yrityshistoriasta, henkilöhistoriasta sekä uutishistoriasta.⁵⁰ Suomen kuvalehden 100-vuotishistoria on sen nauttiman yhteiskunnallisen arvostuksen kannalta merkittävä mediakohtainen tutkimus.⁵¹ Uusien mediakanavien syntymistä 1980-luvulla ovat tutkineet Pentti Kemppainen ja Heikki Uimonen kaupallisen radion historioissa, Heikki Hellman ja Maiju Kannisto television kolmoskanavan historiaa ja television kaupallistumista.⁵²

Median yhteiskunnallista vaikutusta, suhdetta politiikkaan, toimittajien ja poliitikkojen suhteita yhteiskunnallisina toimijoina, vallankäyttäjinä ja institutionaalisina rakenteina ovat väitöskirjoissaan tutkineet Ville Pitkänen, Erkki Railo ja Mari K. Niemi. Pitkäsen tutkimusaiheena olivat television vaali-ohjelmat, Niemen tutkimus keskittyi naisten nousuun poliittisiksi johtajiksi ja Railo sukupuolirooleihin

Kati Katajisto:

Ville Yliaskan Tehokkuuden toiveuni korostaa sitä, miten OECD alkoi vaikuttaa voimakkaasti ja näkyi nimenomaan valtiovarainministeriössä ja sen vallan kasvussa.

Kati Katajisto:

Katso Maiju Wuokon artikkeli *The Curious compatibility of Consensus, corporatism, and neoliberalism*, *Business History* 2019, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00076791.2019.1598379?journalCode=fbsb20>

Juho Ovaska:

Kiitos vinkistä. Wuokon artikkeli on erinomainen avaus juuri tähän suuntaan. Artikkelin alussa tekemäni rajauksen vuoksi olen jättänyt tämän kuitenkin lähdeaineistosta sivuun. Kansallisen historiakuvaan muotoutumisessa ensisijaisesti suomenkielisiä monografioita ja väitöskirjojulkaisuita voi pitää painoarvoltaan suurempina. Tämä on tosin osittain aukikirjoittamaton lähtökohta tekemälleni rajaukselle. Vastaavasti kv. jurnaalissa, englanniksi julkaistu artikkeli on lähtökohtaisesti osa kansainvälisen tutkijayhteisön sisäistä keskustelua ja ne vaikuttavat kansalliseen historiakuvaan ehkä vielä pidemmällä viiveellä kuin nuo muut rajaamani julkaisumuodot. Julkaisukanavaan ja -kieleen liittyvä problematiikka on tietysti kaikille tutkijoille tuttu osa yleisempää tiedepoliittista keskustelua.

Kati Katajisto:

En sanoisi, että olivat kyenneet määrittelemään vaan olivat kyenneet määrittelemään paremmin kuin uudessa tilanteessa.

Kati Katajisto:

Koivisto otti presidenttinä, presidentin roolissa, uuden asenteen toimittajiin ja myös ilmoitti sen näille suoraan. Toimittajat eivät aluksi ottaneet toisiansa, vaan uskoivat "kaverillisten" suhteiden jatkuvan. (esim. Pekka Väisänen, *Valtan varjossa* 1992)

Juho Ovaska:

Aivan! Olen hyödyntänyt tapahtumahistoriallisia yksityiskohtia artikkelissa sideaineena, joten tällaisia tarkennuksia saattaa puuttua muistakin kohdin.

politiikassa. Ville Pernaa on tutkinut yleisemmin politiikan mediajulkisuutta sekä televisiouutisten historiaa.⁵³ Esko Salminen on tutkinut 1980-luvulla alkanutta mediavallan aikakaudeksi nimettyä muutosta ja median institutionaalista vallankäyttöä.⁵⁴

Median historia 1980-luvulla on kiinnostanut varsinkin sähköisten viestimien aiheuttaman muutoksen vuoksi. Poliitiikan julkisuuden ja median historia on ollut tutkijoiden mielenkiinnon kohteena monipuolisesti niin poliittisen historian, mediatutkimuksen kuin kulttuurihistorian näkökulmista.

Ulkopolitiikan historia

Suomen ulkopoliittista päätöksentekoa 1980-luvun osalta on tutkittu lähinnä laajempina kokonaisuuksina osana koko kylmän sodan historiaa tai Suomen ulkopoliittista päätöksentekoa ja Suomen kansainvälisen aseman muutosta kylmän sodan aikana. Toisen maailmansodan jälkeisestä ulkopoliittisesta historiasta ovat tehneet yleisesityksiä erilaisin painotuksin muun muassa Osmo Apunen, Jorma Kallenautio, Alpo Rusi, Jukka Seppinen, Juhani Suomi, Jukka Tarkka ja Pekka Visuri.⁵⁵ Mainitut tutkijat käsittelevät 1980-lukua laajempien tutkimustensa osana, mutta 1980-luku ei ole ollut pääasiallisena kohteena, lukuun ottamatta Juhani Suomen Koivisto-tutkimuksia.

Ulkopolitiikkaa sivuavana erityiskysymyksenä on tutkittu Suomen länsi-integraatiota. Sitä ovat tutkineet jo taloushistorian kohdalla mainitut Tapani Paavonen, Juhana Aunesluoma ja tuoreimpana Olli Korhonen.⁵⁶ Idänkaupasta ovat kirjoittaneet Inkeri Hirvensalo ja Pekka Sutela.⁵⁷ Suomen ulkopoliittikaan keskittyvää perustutkimusta 1980-luvulta ei kuitenkaan ole liiemmästi kirjoitettu. Marjo Uutelan väitöskirja Saksan yhdistymiskysymyksestä Suomen ulkopoliitikassa ja Heikki Rausmaan väitöskirja Suomen ja Viron diplomaattisuhteista 1980-luvun lopulla ovat yksiä harvoista monografioista tältä alalta.⁵⁸ Monografioiden vähäisestä määrästä johtuen 1980-luvun ulkopoliittisessä historiantutkimuksessa suhteellisesti merkittävänä kontribuutioina alan tutkimustilanteeseen voidaan pitää Louis Clercin ja Katja Valaskiven artikkeleita julkisuusdiplomatiasta, Veera Mitznerin artikkelia Suomen länsi-integraatiosta sekä Suvi Kansikkaan ja Juha-Matti Ritvasen artikkeleita Suomen ja Neuvostoliiton suhteista 1980- ja 90-lukujen vaihteessa.⁵⁹

Mainituista artikkeleista kaikki artikkelit Mitznerin tutkimusta lukuun ottamatta keskittyvät 1980- ja 90-lukujen vaihteen tapahtumiin. Mauno Koiviston presidenttikausi kokonaisuutena on toistaiseksi jäänyt vähälle huomiolle itsenäisenä tutkimuskohteena ulkopoliittisessä historiassa. Tutkijoiden sijasta ulkopoliittisessä historiassa kynää ovat pitäneet kädessä erityisesti ulkoasiainhallinnon virkamiehet, jotka ovat arvioineet tapahtumia omasta kokemus- ja asiantuntemusperspektiivistä.⁶⁰

117 Suomen ulkopoliittisessä historiassa yksi keskeinen tulkinnallinen erimielisyys kiteytyy siihen, muuttuiko Suomi dramaattisesti Koiviston valtaannousun myötä vai jatkuivatko kylmän sodan ajan käytännöt Neuvostoliiton hajoamiseen asti sellaisina, mitä ne olivat Kekkonen kaudella ilmenneet. Tulkintojen osalta yksi kiistanalaisimmista kysymyksistä on keskustelu siitä, milloin ulkopoliittiset näkökohdat, luetaan Neuvostoliitto ja YAA-sopimus niihin liitettynä epiteetteineen, lakasivat vaikuttamasta Suomen sisäpoliittisiin ratkaisuihin.⁶¹ Kysymys on kansallisen itseymmärryksen kannalta keskeinen.

Esimerkiksi Max Jakobsonin tulkinnan mukaan ulkopoliittisia näkökohtia ei tarvinnut ottaa huomioon ensimmäistä kertaa sotien jälkeen hallitusta muodostettaessa vuonna 1987 Holkerin johtaman sinipunahallituksen muodostamisen yhteydessä, jolloin kokoomuksesta tuli hallituspuolue kahdenkymmenen vuoden tauon jälkeen.⁶² Täysin yksiselitteinen Jakobsonin tulkinta ei ole. Esimerkiksi keskustan silloinen puoluesihteerä Seppo Kääriäinen on kuvannut, kuinka Neuvostoliittoa informoitiin ennakkoon mahdollisista hallituskuvioista. Kaavailut keskustan ja kommunistien hallituksesta ulos jättämisestä olivat herättäneet Moskovassa huolta: ulkopoliittiset heijastusvaikutukset olisivat mahdollisia.⁶³ Kääriäisen kertoma informointi kuvastaa sitä, kuinka Neuvostoliiton reaktio ei ollut yhdentekevä, mutta toisaalta ei myöskään ratkaiseva.

Muiden kuin historiantutkijoiden esittämistä tulkintoista huomionarvoisia ovat ulkopoliittisessä historiassa esittämät tulkinnat. Muun muassa Vilho Harle, Sami Moisio, Christer Pursiainen ja Tuomas Forsberg ovat osallistuneet omista tutkimuksellisista lähtökohdistaan keskusteluun, jossa pohditaan Suomen ulkopoliittisen aseman muuttumista Koiviston presidenttikauden aikana.⁶⁴

Yleisluonnehdintana presidentti Koiviston ensimmäinen kausi näyttäisi olleen Suomen ulkopoliitikassa horjumattomasti Paasikiven–Kekkonen linjalla jatkunutta harmonista yhteiseloä aina siihen asti, kunnes mullistavat tapahtumat vyöryivät syksystä 1989 alkaen suomalaisten eteen. Tällä hetkellä vallitsevat tulkinnat 1980-luvun ulkopoliitikasta perustuvat suurelta osin aikalaismuistelijoiden ja toimittajien tekemiin kuvauksiin.

Kokonaiskuva – 1980-luku historiantutkimuksen kohteena

Läpileikkaus tämänhetkisestä tutkimustilanteesta Suomen 1980-luvun historiassa heijastelee useita historiantutkimuksen kannalta mielenkiintoisia ilmiöitä. Artikkelissa ilmenee osaltaan se, missä määrin arvovaltaisen muistelijan vaikutus näkyy historiantutkimuksessa. Yksittäistapauksena Koiviston esimerkistä ei voi tietysti vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta Mauno Koiviston presidenttikauden muistelmien voi todeta antavan varsin yhtenäisen kuvan 1980-luvusta kriisittömänä vuosikymmenenä.

Kati Katajisto:

Tässä virkkeessä epäselvä muotoilu, pitäisi selventää

Kati Katajisto:

Tämä virke antaa ymmärtää, että Jakobson itse ei olisi tulkinnassaan täysin yksiselitteinen. Seuraavaksi viitataan kuitenkin Kääriäiseen, niin ilmeisesti kuitenkin tarkoitetaan, ettei Jakobsonin tulkintaa pidetä yleisesti yksiselitteisenä, hyväksyttynä.

Johanna Rainio-Niemi:

Tästä en ole aivan varma...voisi ehkä selventää, mitä tarkoitat

Juho Ovaska:

Eduksi olisi tämän vahventaminen tekstissä.

Kati Katajisto:

Tähän kaipaisin, kuten edelläkin jo totesin, mahdollisia esimerkkejä, miten kriisittömyys kyseenalaistettu. Lisäksi voisi pohtia, miten eri sukupolvet mahdollisesti ymmärtävät kriisin. 80-luku näyttää varsin kriisittömänä, jos kriisiksi ymmärretään ennen kaikkea kansalliseen suvereniteettiin kohdistuva uhka, mikä leimasi aikaisempia aikoja – eikä esimerkiksi ympäristökatastrofi.

Juho Ovaska:

Sukupolvien väliset erot ovat mielenkiintoinen ulottuvuus tähän pohdintaan. Osittain vastasinkin tuohon kriisittömyyden kyseenalaistamiseen tuolla aiemmin (ks. 6. kommentin vastaus). Olen ottanut artikkelissa esimerkitapauksiksi 1980-luvun tunnetut kriisit, Tsernobylin ja Inarin ohjus, joihin tutkimuksessa (esim. em. Forsberg & Pursiainen 2003; Tarkka 2012, 407-409, 440-441; Suomi 2006, 217-218) on viitattu kriiseinä, vaikka Koivisto ei muistelmissaan käsitellyt niitä kriiseinä. Tsernobylin tapaus on tietysti hyvä esimerkki ympäristökatastrofiasta. Joskin osittain sen synnyttämä "kriisi" korostui tiedotuksen puutteesta ja tapahtuman ulkopoliittisesta ulottuvuudesta.

Samalla tutkimustilanne eri aihepiireissä noudattelee poliittisen vallankäytön jakolinjoja, mutta hie- man toisin kuin saattaisi olettaa. Sisä- ja ulkopoliittikan ydinalueille kuuluvat poliittisen vallankäytön ai- heet ovat selvästi vähemmän tutkittuja kuin vaikkapa tässä tarkastellut talous-, elinkeinoelämä-, media- ja yrityshistoriat. Yhtenä selittäjänä voi pitää Koiviston muistelmia. Ne ovat tarjonneet sopi- vasti tietoa aikakauden tapahtumista ja vastanneet suuren yleisön kysyntään sisä- ja ulkopoliittikan his- torian osalta. Korkea-arvoisen muistelijan laaja, joskin paikoitellen poukkoileva kerronta on tyydyttänyt yleisön tiedontarpeen uskottavalla tavalla suhteellisen pitkäksi aikaa. Ongelmallisena kysynnän puutetta täytyy pitää kuitenkin silloin, kun tuollaisen kuvan ajatellaan olevan virheetön tai kokonaisvaltainen. Presidentin ohella useat poliitikot, virkamiehet ja liike-elämän edustajat ovat käsitelleet muistelmissaan 1980-lukua,⁶⁵ mutta presidentin esittämät tulkinnat ovat kuitenkin omassa sarjassaan yhteiskunnallisessa ja poliittisessa arvostuksessa.

Poliittisen historian tutkimuksessa painopiste on ajallisesti selvästi varhaisemmissa ajoissa kuin ta- lous- ja elinkeinoelämän tai median historian tutkimuksessa. Tämä on sikäli paradoksaalista, että kes- kusteltaessa historiantutkimuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä nimenomaan talous- ja teknologia- keskeisen maailmankuvan korostuessa historiantutkimus nähdään helposti ”hyödyttömänä puuhaste- luna”.⁶⁶ Asia on tietysti tulkinnanvarainen. Toisaalta voi ajatella, että historiantutkijat ovat omalta osal- taan vastanneet yhteiskunnalliseen tarpeeseen tuottaen tietoa teknologian ja talouden historiasta, mutta samalla tulleet vahvistaneeksi talous- ja teknologiaskeisyyttä myös historiantutkimuksessa. Tässä voi samalla nähdä historiantutkimuksen, ehkä osittain tiedostamattoman, pyrkimyksen oikeuttaa omaa ase- maansa yhteiskunnallisena, sosiaalisena ja kulttuurisena instituutiona talous- ja teknologiapainotteisen maailmankuvan puristuksessa.

Vallitsevan tutkimustilanteen ja 1980-luvun historiantutkimuksen merkittävimmille tutki- musaukoille toisena syynä voisi ajatella olevan vuosikymmenen kriisittömyys. Ylin poliittinen taso 1980- luvulla ei ole tutkimuskohteena läheskään samalla tavalla tunteita herättävä, mitä sodanjälkeiset vuodet ja vuosikymmenet: 1980-lukuun ei sisälly suurta draaman tuntua. Samalla on syytä pitää mielessä 1990- luvun historiadebatti, jossa pohdittiin ja tulkittiin Suomen paikkaa toisen maailmansodan jälkeisen räh- mällään olon traumoissa. Tässä debatissa 1980-luvun tapahtumat näyttivät monin tavoin kiihkottomam- milta verrattuna edeltäneisiin vuosikymmeniin ja ovat osin ehkä tästäkin syystä jääneet historiantutki- muksessa vähemmälle huomiolle. Sen sijaan 1980- ja 90-lukujen vaihde ja sen tapahtumat ovat olleet tutkimuskohteena, vaikka 1980-luvun alkupuolelta ei ole vielä tehty kattavaa perustutkimusta. Tasalaa- tuinen vuosikymmen ei vedä puoleensa tutkijoita samalla tavalla kuin sota, kriisit, vallankumoukset tai muut vastaavat suuret käännteet, kuten näyttäisi olevan laita 1980-luvun ulkopoliittikan tutkimuksessa. Vares on todennut historian radikaali-ilmioiden ylikorostuvan herkästi julkisuudessa.⁶⁷ Historiantutki- muksen suuntautumisessa pätee osittain sama logiikka – suuret käännteet ja radikaali-ilmiot ovat ehty- mätön lähde myös historiantutkimukselle.

Kriisien ja niin sanottujen suurten käännteiden korostumisen rinnalla historiantutkijoilla olisi val- miuksia erottaa niitä edeltävistä ajanjaksoista hiljaiset muutokset ja esittää niistä historialliseen konteks- tiin asetettu tulkinta. Rauhalliselta näyttävä 1980-luku on jäänyt mielenkiinnonkohteena jalkoihin ver- rattuna sitä seuranneisiin suuriin mullistuksiin, kuten itäblokin ja Neuvostoliiton hajoaminen, EY-jäse- nyys ja 1990-luvun lama. Suurten mullistusten historiallisten taustojen ymmärtämiseksi olisi hedelmäl- listä tehdä synteisiä tarkastelemalla pidemmän aikavälin muutoksia.

Historian radikaalien ilmiöiden korostuminen, olivatpa ne sitten sotia, onnettomuuksia tai muita kriisejä, on osittain ymmärrettävissä kaipuuna olla omakohtaisesti osallisena historiasta. Lähihistorian radikaali-ilmiot ja merkkitapahtumat tarjoavat ihmisille osallisuuden tunteen omakohtaisten muistikui- vien perusteella.⁶⁸ On helppoa muistaa missä on ollut tai mitä on tehnyt kuullessaan oman aikakautensa mullistuksista, kuten Berliinin muurin murtumisesta, Neuvostoliiton hajoamisesta tai World Trade Cen- terin iskuista. Omakohtainen muistikuva merkittävän historiallisen tapahtuman hetkeltä synnyttää tun- teen elävästä suhteesta menneisyyteen. Kun tämä muistikuva on vielä sosiaalisesti jaettavissa, niin on selvää, että suuret tapahtumat korostuvat ja herättävät suurempaa mielenkiintoa, kuin kriisittömän ajan tieto vaikkapa eduskunnan päättämästä eläkelainsäädännöstä tai puolustustarvikehankinnasta.

Poliittisen historian kannalta 1980-luvun tutkimuksen haasteena on Koiviston muistelmien, kriisittö- myyden sekä talous- ja teknologiapainotteisuuden lisäksi ajallinen läheisyys. Kun monet aikalaistoimijat ovat itse aktiivisesti mukana yhteiskunnallisessa keskustelussa, niin aikalaistulkintojen uudelleen arvi- ointi on vaikeaa etenkin, jos aikalaistoimijoiden muistikuvat poikkeavat tutkijoiden esittämistä tulkin- noista.⁶⁹ Tutkijoiden ja aikalaistoimijoiden välisiltä dramaattisilta tulkintaeroilta on 1980-luvun histori- antutkimuksessa vältytty historiantutkijoiden keskittyessä Kekkonen kauteen tai vähemmän poliittisiin teemoihin. Asetelma on entisestään vahvistanut 1980-luvun kriisittömyyttä historiankirjoituksessa. Sen enempiä itse tapahtumahistoria kuin niistä esitetyt tulkinnatkaan eivät ole toistaiseksi johtaneet suuriin debatteihin tai kriiseihin. Näin ollen 1980-luku on ollut kriisitön vuosikymmen sekä aikalaisille että tutkijoille niin historiantutkimuksen kuin muistelmien valossa.

Kati Katajisto:

Näetkö asian näin olevan?

Juho Ovaska:

En suinkaan pidä muistelmissa esitettyä kuvaa kokonaisvaltaisena. Esimerk- kinä muistelmakirjallisuuden ongelmallisuudesta onkin Koiviston oma totea- mus, jota siteeraan tekstin alussa.

Johanna Rainio-Niemi:

-vetoisuutta(?)

Kati Katajisto:

Lisäksi voi kysyä, miten paljon tähän on vaikuttanut rahoituksen saaminen tutkimukselle. Suomen 1980-luvun politiikan tutkimus ei varmaankaan ole "kuuminta kamaa", varsinkaan kun sitä ei ole helppo nivoa kansainvälisen tutkimuksen valtavirtaan – mihin taas talous- ja mediatutkimus taipuu aivan eri tavalla. Kylmän sodan alkuvuosikymmenten Suomi on kansainvälisessäkin verrannossa mielenkiintoinen poikkeustapaus kehityksessään NL:n vieressä, mutta 80-luvun Suomen sisä- ja ulkopoliittika taas näyttyy helposti perin- teisenä "kansallisena" historiantutkimuksena, jolla ei ole kysyntää kv-orientoi- tuneessa akateemisessa tutkimusmaailmassa. Akateemisetkin 80-luvun politi- kan tutkimukset, kuten puoluehistoriat, taitavat olla pitkälti tilaustöitä ja siten saaneet rahoituksen.

Juho Ovaska:

Tämä on tärkeä täydennys!

Kati Katajisto:

Tämä varmasti näin.

Kati Katajisto:

Kyllä, ja 80-luvulla on mielenkiintoista se muutos, mikä koskee ns. poliittisen kulttuurin muutosta, milloin aikalaistoimijat alkavat nähdä esim. NL:n vaiku- tuksen/merkityksen eri tavalla.

Johanna Rainio-Niemi:

Olisiko niin, ettei 1980-luvusta (monien aikalaistoimijoiden vielä aktiivisesti vaikuttaessa) ole toistaiseksi tullut "tarpeeksi" historiaa...joskus tuntuu, että 1970-luvunkin osalta olleen edelleen vähän siinä ja siinä. Ovaskan artikkelin perään olisi muuten (toimitukselle vinkkinä) todella hauska saada vastaava katsaus 1970-lukua koskien!

[Artikkelista annetut loppulausunnot:]

Kati Katajisto:

”Historiantutkimuksen itseymmärryksen kannalta tällaiset artikkelit tärkeitä. On syytä pohtia, mitä tutkitaan ja miksi, vaikka ei olekaan aiheena helppo tarkastella historiakuvaan kannalta. Koivisto -lähtökohta ja sen kriisittömyys luo hyvän rakenteen artikkelille, vaikka toisaalta jää vähän mietityttämään, antaako se tavallaan liian voimakkaan määrittelyvallan aseman Koivistolle, vaikka artikkelissa todetaankin, että Koivisto yksittäistapaus ja tuodaan esiin tähän liittyviä muita näkökulmia, eli miksi tutkittu vähän. Tarkoitin tällä lähinnä sitä, että historiantutkijat tuskin ensisijaisesti pohtineet tutkimuskohteitaan, niiden valintaa suhteessa Koiviston antamaan kuvaan 80-luvusta.”

Juho Ovaska:

”Kiitos esittämistäsi huomioista.

”historiantutkijat tuskin ensisijaisesti pohtineet tutkimuskohteitaan, niiden valintaa suhteessa Koiviston antamaan kuvaan 80-luvusta”. Näen asian samalla tavoin, eli tuskin ohjannut ensisijaisesti aiheen valintaa. Lähestymistavan avulla pyrin tuomaan esiin havaitsemani tutkimusaukkoa akateemisessa historiantutkimuksessa ja pohdin tällaisen populaarin esityksen auktoriteettia (joista presidentin muistelmat ovat vain yksi muiden joukossa, mutta kirjoittajan poikkeuksellisen aseman vuoksi eroavat kaikista muista populaariauktoriteeteista) historiakuviin ja suhdetta akateemiseen historiantutkimukseen. Toisaalta kysymys liittyy laajemmin historiantutkimuksen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen, alan itseymmärrykseen ja erilaisten auktoriteettien asemaan historiallisen tiedon esittäjinä ja tuottajina. ”Koivisto lähtökohta” muistuttaa samalla populaariesitysten ja muistelmien poliittisuudesta, kuten totesit aiemmin kommentissa nro 5. Koiviston muistelmissa esitettyä historiakuvaan voikin pitää Koiviston ”matalan profiilin” jatkumona. Tätä on tietysti hyvä avata johtopäätöksissä.”

Heikki Roiko-Jokela:

”Aihe on hyvin mielenkiintoinen ja relevantti: miten valtion päämiehen muistelmat vaikuttavat lähihistorian tutkimukseen. Ongelmaksi muodostuu, toteutuuko luvattu tutkimusasetelma työssä riittävästi, tutkitaanko/peilataanko siinä muistelmien vaikutusta - se pitäisi näkyä vahvemmin. Nyt se jää pinnalliseksi. Toinen iso kysymys on valittu aineisto, ”merkittävimpiä tutkimusmonografioita ja väitöskirjoja” ja tuoreita artikkeleita. Työssä on paljon valittuja tutkimuksia - olisiko valintaa voinut tiivistää sekä perustella, miksi on valittu ne, jotka on valittu, sekä arvioida näiden merkittävyyttä? Myös työn jaottelu on hyvin laaja, mikä johtaa siihen, että sisältö väistämättä jää hieman pinnalliseksi. Yksi teema olisi ehkä ollut perustellumpi, jolloin myös Koiviston muistelmien peilaaminen ko. teemaan olisi onnistunut syvällisemmin. Myös sanan ”kriisi” olisi voinut määritellä tarkemmin.”

Juho Ovaska:

Kiitos esittämistäsi huomioista.

”... peilataanko siinä muistelmien vaikutusta” Samoja kysymyksiä artikkelin rakenteen ja sisällön osalta olen pohtinut kirjoittaessani ja ennen työn aloittamista myös toimituskunnan kanssa. Lopputulos onkin väistämättä tasapainoilua sen kanssa, kuinka syvällisesti on mahdollista keskittyä yksittäiseen kysymykseen tai tulkintaan ja kuinka paljon yleiseen. Koska kysymyksessä on katsausartikkeli, niin olen nähnyt perustelluksi keskittyä mieluummin laaja-alaisesti 1980-luvun tutkimustilanteeseen ja peilata Koiviston muistelmia yleisellä tasolla historiantutkimukseen ja sitä kautta historiakuvaan. Ehdottamaasi yksittäiseen teemaan syventyminen tai Koiviston muistelmissa esitetyn tulkinnan vaikutus jostakin asiasta vallitsevaan historiakuvaan olisi tietysti mielenkiintoista ja perusteltua, mutta se soveltuisi nähdäkseni paremmin alkuperäisartikkelin aiheeksi, mikä on taas tämän artikkelin tavoitteen kannalta hieman epätarkoituksenmukaista. Näetkö välttämättömäksi tehdä jotain oleellisia muutoksia valittuun lähestymistapaan tämän artikkelityypin puitteissa?

Aineistovalintaa perustelenkin tuon sitaatin ”merkittävimpiä tutkimusmonografioita ja väitöskirjoja” sivulauseessa seuraavasti: ”joissa on kirjoitettu pääasiassa 1980-luvun historiasta tai jotka edustavat muutoin merkittävää tutkimuskontribuutiota aikakauden tutkimukselle.” Esimerkiksi Kari, Markus. *Suomen rahoitusmarkkinoiden murros 1980-luvulla* edustaa tuota ensiksi mainittua tyyppiä ja Vares, Vesa. *Suomalaiskansallinen Kokoomus IV - Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1966–87* puolestaan jälkimmäistä, eli tutkimus käsittelee omassa aihepiirissään 1980-lukua laajasti ja esittää siitä merkittävää uutta tietoa ja on merkittävä tutkimuskontribuutio 1980-luvun tutkimukseen, vaikka ei keskitykään yksinomaan 1980-lukuun. Mitzner, Veera. ”Almost in Europe? How Finland's Embarrassing Entry Into Eureka Captured Policy Change.” puolestaan edustaa yksittäisenä artikkelina nähdäkseni merkittävää tutkimuspanosta, koska ulkopoliittikan historiasta 1980-luvulla ylipäänsä on suhteellisen vähän akateemista historiantutkimusta. Aineistovalinta kokonaisuudessaan on tietysti seurausta edellä kerrotusta syystä valita laaja-alainen lähestymistapa.

”sanon ”kriisi” olisi voinut määritellä tarkemmin”. Tästä käytiinkin keskustelua jo aiemmin, ks. kommentti nro 6 ja vastaus siihen. Määritelmää toki perusteltua avata lopulliseen versioon nykyistä laajemmin.

Heikki Roiko-Jokela:

Lähestymistapaa ei oleellisesti tarvitse muuttaa. Se vaatisi jo paljon työtä. Eduksi olisi, jos saisit Koiviston vahvemmin näkymään tekstissä. Teemoista puuttuu 1980-luvun ympäristö (metsä/luonto) kriisit ja konfliktit. Jos ja kun rajaat sen pois asian voisi tuoda esiin vaikkapa alaviitteessä.

Johanna Rainio-Niemi:

Arvioitavana oleva katsausartikkeli 1980-lukua koskevaan tutkimustilanteeseen on tervetullut ja tutkijayhteisölle laajemminkin käyttökelpoinen. Tällaisia katsauksia tarvitaan, niitä saisi kirjoittaa/julkaista enemmänkin ja ne ovat loistotyökaluja myös ohjauksen ja opetuksen apuna.

Vaikka ajatus ”vuosikymmenlähäisyydestä” voi tuntua hiukan kaavamaiselta, on tällainen kronologisoiva puhunta todella yleinen ja sikäli käyttökelpoinen lähtökohta, kun historiaa jäsennetään analyttisemmän katseen kohteeksi.

Kannustan sekä julkaisijaa että kirjoittajaa viimeistelemään tekstin julkaisukuntoon, mutta tekemään ennen tätä muutaman lisäpohdinnan.

Otsikkoa kannustan kehittämään. Tekstiä lukiessa arvioija tuli useampaan kertaan pyöritelleeksi mielessään sitä, millainen ajanjakso 1980-luku oikeastaan oli. Tämä lienee se jännite, jonka ympärille katsauksen ”kehystyksen” (lähinnä johdanto, johtopäätöksen sekä yleisesti ottaen alalukujen rakenne) voisi nykyistä vielä ytimekkäämmin rakentaa.

Dramaattisten jälleenrakennusvuosien jälkeen tuli edistyksen ja kriisien 1960-luku, 1970-luvun erikoisuudet ja toisaalta taas 1980-luvun lopussa/jälkeen 1990-luvun suuret kansalliset kriisit ja romahdukset, mutta samalla myös uuden aikakauden alku. Mikä ja mitä 1980-luku tässä välissä on? Oliko kyseessä nivelvuosikymmen ja millainen se oli?

Uuden murtautumisen esiin oli jo hyvässä vauhdissa 1980-luvulla: silloin ”syntyi” kylmän sodan loppu, sääätalouden loppu ja ylipäätään toisen maailmansodan jälkeisen ”suomen” loppu monilla eri aloilla. Kirjoittaja voisi rohkeammin ja kärjekkäämmin asetella murroksen ja jatkuvuuden teemoja vastakkain johdannossa (hieman siihen tapaan, kun nyt tekee johtopäätöksissä) ja siirtyä vasta sen jälkeen siitä sitten Koiviston ”kriisittömyyden” yms. tasaisuuksien kuvaukseen. Pääotsikkotasollakin nämä voisi asetella vastakkain: murroksen vai tasaisuuden vuosikymmen? (tms.)

Tekstin väliotsikot ovat hieman tekniset tällä hetkellä. Alalukujen keskinäistä järjestystä sekä lukujen sisäistä jännitettä voisi vielä pohtia siitä näkökulmasta, ovatko alalukujen ”sektorit” enemmän ns. murros-tulkinnan vai tasaisuus/kriisittömyys-tulkintojen valtakuntaa; painottuuko jompikumpi?

Johdantoon ja rakenteeseen liittyen kannustan kirjoittajaa ajatusleikkinä miettimään, mitä tapahtuisi jos koko argumentaation aloittaisi siitä, että 1980-luku oli monenlaisten murrosten vuosikymmenen (näkyisi kuitenkin olevan tutkimuskirjallisuuden johtavia teemoja) ja päättyisi vasta sitten kontrastoimaan Koiviston kriisittömyyden ja vakauden kuvauksen kanssa. Tässä tilanteessa tekstin Koivisto-keskeisyys loivenisi yleisen tutkimustilannekatsauksen kustannuksella...vaan olisiko haitaksi? Toinen ehdotus (jossain kohdin aivan aavistuksen päälle liimatun tuntuisen) Koivisto-keskeisyyden uudelleen jäsentelyksi voisi olla ”henkilöhistoria/muistelmat” osuuden lisääminen omana ”sektorinaan” alalukuihin (ja tällä sektorilla sitten Koiviston muistelmat pääosassa kirjoittajan omaan tutkimukseen liittyen).

Mahdollisessa uudelleen jäsentelyssä ei kuitenkaan tulisi hävittää monia mielenkiintoisia havaintoja, joita kirjoittaja nostaa jo nyt esiin sekä johdannossa että johtopäätöksissä. Kannustan kertaalleen miettimään kummassakin osiossa esiin nousevien ”elementtien” sisältöä, keskinäissuhdetta ja paikkaa (mikä johdantoon, mikä johtopäätöksiin) sekä tällä tavoin puntaroimaan olemassa olevien palikoiden jonkinasteista uudelleen järjestelyä alussa mainitsemani ”kehystyksen” merkeissä. Tällainen työ nähdäkseni terävöittäisi ja selkeyttäisi lähtökohtaisesti kiinnostavaa, hyödyllistä ja julkaisemisen arvoista katsaustekstiä.

Kati Katajisto:

Varmistan vielä, että kannatan artikkelin julkaisemista, sillä on tärkeää, että voidaan julkaista myös laajalaisempia katsauksia. Joissain kohtaa tekstiä kannattaa vain terävöittää/selkeyttää epäselvyyksien ja väärinymmärrysten välttämiseksi.

Johanna Rainio-Niemi:

Itsekin vahvistan vielä, että minusta artikkeli on julkaisukelpoinen jo nyt, mutta siitä tulisi muutamilla korjauksilla / jäsentelyillä ja toimittamisella vielä parempi ja tekisi täten paremmin oikeutta myös tehdylle työlle.

Juho Ovaska:

Kiitos perusteellisesta kommentoinnista ja hyvistä parannusehdotuksista. Tuossa yo. tekstissä ja sivuhuomautuksissa olisi monia keskustelunaiheita, mutta keskityn tässä muutamaan kohtaan, joilla on nähdäkseni historian tutkimuksen kannalta yleisempää mielenkiintoa.

Koko artikkeli on tietyllä tapaa sen pohdintaa, kuinka 1980-lukua voisi määritellä, kuka sitä määrittelee ja millä tavalla ja millaisia jäsentelyitä siihen sisältyy. Kuten toteatkin, että vuosikymmenjaottelu on kaavaista. Se ei tietenkään vastaa tapahtumien sisäisestä logiikasta nousevaa jäsentelyä, mutta vuosikymmenjaottelu on populaareissa historiakuissa tosiasia. Tähän liittyen olen pohtinut samaa asiaa, jonka nostat esiin. Millainen vuosikymmen 1980-luku oli ja kuinka muuten kuin presidentti- tai hallituskausien mukaisesti historiaa voisi jaotella tai mikä olisi 1980-luvun "moottorisaha"? (Ks. esipuhe Perna & Niemi toim. 2005 "Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia"). Perustavanlaatuisen rakenteellisten muutosten näkökulmasta hyvä ehdokas tämän hetkisen tietämyksen valossa 1980-luvun "moottorisahaksi", eli yhteiskuntaa pysyvästi muuttaneeksi ilmiöksi, olisi mielestäni kaupallisten sähköisten medioiden (tv- ja radio) nousu.

Kansainvälisten suhteiden historian esityksissä on jonkin verran jaottelua tehty v. 1975-1985 ja 1985-1991 periodeihin, missä jaottelu on ETYK:istä Gorbatshoviin ja Gorbatshovista Neuvostoliiton hajoamiseen. Eurosentrisessä keskustelussa jäsentely rakentuu myös EC/EU-integraation vaiheiden mukaisesti 1984-1995. Suomessa presidenttikeskeisyydestä johtuen 1981-2 on varmasti eräänlainen ohittamaton sukupolvikokemus, mutta mihin asti tämä jatkui. Oliko Berliinin muurin murtuminen, Neuvostoliiton hajoaminen, 1990-luvun alun lama tai jokin muu "poliittisen 1980-luvun" päätepiste? Tämä liittyy tekstissä esiin nostamaani periodisointipohdintaan.

Arkikokemuksen näkökulmasta talous lienee ollut yksi syy 1980-luvusta vallitseviin myönteisiin mielikuviin (Kysely: Suomalaiset kaipaavat takaisin 1980-luvulle [<https://yle.fi/uutiset/3-7003811>]: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluetteloyyti_sul_201900_2019_21459_net.pdf). Henkeä kohti laskettu BKT antaa kauniin nousujohtaisen käyrän v. 1989 asti. Oliko v. 1989 hyvinvointivaltion huipentuma? Samalla suurten ikäluokkien osallistuminen 1980-luvulla työelämään tuotti aineellista hyvinvointia, mutta terveys-, koulutus- ja sosiaalimenot olivat suurten ikäluokkien osalta luultavasti pienimmillään ennen 1990-luvun alun lamaa ja sen seurannaisvaikutuksia. Murrosten vuosikymmen kuvaa mielestäni erittäin hyvin 1980-lukua ja olen tätä joissain yhteyksissä tuonutkin esiin. Historiakuvan kannalta on mielenkiintoista pohtia laaja-alaisia rakenteellisia murroksia, joiden välittömät vaikutukset ihmisten arkielämässä eivät välttämättä ole suuria, mutta ne muuttavat peruuttamattomasti yhteiskuntaa. Esimerkkinä viestintäkanavien muutos, mutta 1980-luvulla myös talouden deregulaatio, Länsi-Euroopan integraatio, teknologian ja teknologiateollisuuden kasvu jne.

Heikki Roiko-Jokela:

Mielestäni artikkeli on julkaisukelpoinen pienten korjausten ja terävöittämissä jälkeen (vrt. Johannan kommentit). Viimeistelyssä voisi kiinnittää huomiota myös paikoin esiintyvään luettelomaisuuteen.

Lähdeluettelo

- Aalto, Sari. Vaihtoehdot puolue. Vihreän liikkeen tie puolueeksi. Into, Helsinki 2018.
- Andersson, Marja. Ajan haasteet historialliselle sosiologialle. Teoksessa Marja, Andersson, & Anu-Hanna, Anttila & Pekka, Rantanen (toim.) *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Historia Mirabilis 4. Turun historiallinen yhdistys, Turku 2005.
- Apunen, Osmo. Linjamiehet. Paasikivi-seuran historia. Tammi, Helsinki 2005.
- Arrakoski, Olli & Koivisto, Tellervo & Lindblom, Seppo & Kalela, Jaakko (toim.) *Kyllä se siitä! Mauno Koiviston ensimmäiset kahdeksan vuosikymmentä*. Tammi, Helsinki 2003.
- Aunesluoma, Juhana. Vapaakaupan tiellä. Suomen kauppa- ja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Ben-Menahem, Yemima. Historical Necessity and Contingency. Teoksessa Aviezer, Tucker (toim.) *A Companion to the Philosophy of History and Historiography*. Wiley & Blackwell, Chichester 2009. <https://doi.org/10.1002/9781444304916.ch9>
- Bergholm, Tapio. Laatu ja vapaa-aikaa. Tulopolitiikan aika II. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö vuodesta 1977. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2018.
- Blom, Anders. Taloudelliset eturyhmät politiikan sisäpiirissä. Tutkimus liike-elämän poliittisesta vaikuttamisesta kolmikantaisessa Suomessa 1968–2011. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C, Osa 454. Turun yliopisto, Turku 2018.
- Bläfield, Antti & Vuoristo, Pekka. Kun valta vaihtui. Mitä todella tapahtui presidentinvaaleissa 1982. Kirjayhtymä, Helsinki 1982.
- Bläfield, Antti & Pekka Vuoristo. *Kalevi Sorsan suuri rooli*. Kirjayhtymä, Helsinki 1985.
- Bläfield, Antti. Loistavat Erkot. Patruunat ja heidän päätoimittajansa. Otava, Helsinki 2014.
- Burrow, John. A history of histories. Epics, chronicles, romances and inquiries from Herodotus and Thucydides to twentieth century. Penguin Books, Lontoo 2009.
- 122 Clerc, Louis & Valaskivi, Katja. Propaganda rebranded? Finland's international communication from the Kantine committee to the Mission for Finland report. *International Journal of Cultural Policy* 24:5 (2018), 1–13. <https://doi.org/10.1080/10286632.2018.1533004>
- Clerc, Louis. Variables for a history of small states' imaging practices. The case of Finland's "international communication" in the 1970s–1980s. *Place Branding and Public Diplomacy* 12:2 (2016), 110–123. <https://doi.org/10.1057/s41254-016-0008-8>
- Ennelin, Esa. Teoksessa Tuomas, Forsberg & Christer, Pursiainen & Raimo, Lintonen & Pekka, Visuri (toim.) *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*. Gaudeamus, Helsinki 2003.
- Forsberg, Tuomas & Pursiainen Christer, Suomalainen kriisipäätöksenteko. Teoksessa Tuomas, Forsberg & Christer, Pursiainen & Raimo, Lintonen & Pekka, Visuri (toim.) *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*. Gaudeamus, Helsinki 2003.
- Hallberg, Pekka & Martikainen, Tuomo & Nousiainen, Jaakko & Tiikkainen, Päivi. *Presidentin valta. Hallitsijanvallan ja parlamentarismien välinen jännite Suomessa 1919–2009*. WSOY, Helsinki 2009.
- Hannikainen, Matti. Lapionvarresta näyttöpäätteelle. Teoksessa Kai, Häggman & Pirjo, Markkola & Markku, Kuisma & Panu, Pulma (toim.) *Suomalaisen arjen suuri tarina*. WSOY, Helsinki 2010.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami. Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Vastapaino, Tampere 2000.
- Heikkinen, Sakari & Tiuhonen, Seppo. Hyvinvoinnin turvaaja. Valtiovarainministeriön historia 3. Edita, Helsinki 2010.
- Hellman, Heikki. Koko illan ilo? Kolmoskanava ja television kaupallistuminen Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011. <https://doi.org/10.21435/ht.258>
- Hirvensalo, Inkeri & Sutela, Pekka. *Rahat pois bolševikeilta. Suomen kauppa Neuvostoliiton kanssa*. Siltala, Helsinki 2017.
- Holopainen, Kauko. *Harri Holkeri. Kahden presidentin mies*. Kirjayhtymä, Helsinki 1989.
- Häikiö, Martti. Reikäkorttimodeemista tiedon valtatielle. Suomen datasiirron historia. Datatie, Helsinki 1995.

Häikiö, Martti. Alkuräjhdys. Radiolinja ja Suomen GSM-matkapuhelintoiminta 1988–1998. Edita, Helsinki 1998.

Häikiö, Martti & Aunesluoma, Juhana. Nokia Oyj:n historia 1. Fuusio. Yhdistymisten kautta suomalaisiksi monialayritykseksi 1865–1982. Edita, Helsinki 2001.

Häikiö, Martti. Nokia Oyj:n Historia 2, Sturm und Drang. Suurkaupoilla eurooppalaiseksi elektronikkayritykseksi 1983–1991. Edita, Helsinki 2001.

Häikiö, Martti. Historia ja väävät profetat. Kirjoituksia Suomen historian kipupisteistä. Edita, Helsinki, toinen painos, 2008.

Hämäläinen, Unto. *Suomi Orwellin vuonna 1984*. HS kirjat, Helsinki 2011.

Hämäläinen, Unto. Koiviston mediasuhteet. Teoksessa Seppo, Lindblom & Pekka Korpinen (toim.) *Merkillinen Mauno*. Otava, Helsinki 2019.

Isohookana-Asunmaa, Tytti. Maalaisliitto-Keskustan historia 5. Virolaisen aika. Maalaisliitosta Keskustapuolue 1963–1981. WSOY, Helsinki 2006.

Jakobson, Max. Vallanvaihto. Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1974–92. Otava, Helsinki 1992. Jakobson, Max. *Tilinpäätös*. Otava, Helsinki 2003.

Jensen-Eriksen, Niklas & Kuorelahti Elina. *Suuri Affääri. Helsingin Sanomien yrityshistoria 1889-2016*. Silta, Helsinki 2017.

Jokisipilä, Markku. Aseveljiä vai liittolaisia? Suomi, Saksan liittosopimusvaatimukset ja Rytin-Ribbentropin-sopimus. SKS, Helsinki 2004.

Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu. *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora, Turku 2005.

Kalela, Jorma. *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Kalela, Jorma. History Making. The Historian as Consultant. *Public History Review* 20 (2013), 24–41. <https://doi.org/10.5130/phrj.v20i0.3631>

Kallenautio, Jorma. Suomi kylmän rauhan maailmassa. Suomen ulkopolitiikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan unionin jäsenyyteen 1995. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005.

Kannisto, Maiju. *Ohjelmayhtiöstä ”merkintekijäksi”. MTV ja kaupallisen television tuotantokulttuurin muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle*. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C Osa 461. Turun yliopisto, Turku 2018. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/146259/AnnalesC461Kannisto.pdf>

Kansikas, Suvi. Dismantling the Soviet Security System. Soviet–Finnish Negotiations on Ending Their Friendship Agreement, 1989–91. *The International History Review* 41:1 (2017), 1–22. <https://doi.org/10.1080/07075332.2017.1398177>

Kari, Markus. Suomen rahoitusmarkkinoiden murros 1980-luvulla. Oikeushistoriallinen tutkimus. Into, Helsinki 2016.

Katajisto, Kati. Verraton Virolainen. Johannes Virolainen 1914–2000. Otava, Helsinki 2017.

Kempainen, Pentti. Radio kuuluu kaikille! Kaupallisen radion historia Suomessa. Into, Helsinki 2015.

Ketola, Eino. Suomen metallityöväen liitto 1961–1983. Otava, Helsinki 2007.

Ketola, Eino. *Metallityöväen liitto 1984–2000*. Otava, Helsinki 2019.

Koivisto, Mauno. Kaksi kautta 1. Muistikuvia ja merkintöjä 1982–1994. Kirjayhtymä, Helsinki 1994.

Koivisto, Mauno. *Kaksi kautta 2. Historian tekijät*. Kirjayhtymä, Helsinki 1995.

Kolbe, Laura. Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990. Otava, Helsinki 1996.

Korhonen, Kuisma. Kulttuurinen muisti ja kirjallisuus. Teoksessa Kari, Väyrynen & Jarmo, Pulkkinen (toim.) *Historian teoria. Lingvistikisestä käänneestä mahdolliseen historiaan*. Vastapaino, Tampere 2016.

Korhonen, Olli. *Integraatiomyönteisten etujärjestöjen linjat ja toiminta ennen Suomen EU-jäsenyyttä*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Osa 441. Turun yliopisto, Turku 2017.

Koroma, Johannes. Suomalaisen hyvinvointia rakentamassa. Teollisuuden Keskusliiton historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2015.

Kuisma, Markku. Kahlittu raha, kansallinen kapitalismi. Kansallis-Osake-Pankki 1940–1995. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

Kuisma, Markku (toim.) *Kriisi ja kumous. Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973–2008*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.

Kuisma, Markku. Yya-Suomesta Euroopan unioniin. Teoksessa Kai, Häggman & Pirjo, Markkola & Markku, Kuisma & Panu, Pulma (toim.) *Suomalaisen arjen suuri tarina*. WSOY, Helsinki 2010.

Kuisma, Markku & Siltala, Sakari & Keskiarja, Teemu. Paperin painajainen. Metsäliitto, metsät ja miljardit Suomen kohtaloissa 1984–2014. Siltala, Helsinki 2014.

Kujala, Antti. Paperiliiton historia 1906–2005. Paperiteollisuuden työmarkkinasuhteet ja suomalainen yhteiskunta. Paperiliitto, Helsinki 2006.

Kuusterä, Antti & Tarkka, Juha. *Suomen Pankki 200 vuotta II. Parlamentin pankki*. Otava, Helsinki 2012.

Kääriäinen, Seppo. Sitä näyttää, mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001. Gummerus, Helsinki 2002.

Lehtilä, Hannu. Mainettaan parempi. Valtioneuvos Harri Holkeri. Otava, Helsinki 2001.

Lehtinen, Lasse. Aatosta jaloa ja alhaista mieltä: Urho Kekkosen ja SDP:n suhteet 1944–1981. WSOY, Helsinki 2002.

Lindblom, Seppo & Korpinen Pekka. Toimittajien jälkisanat. Teoksessa Seppo, Lindblom & Pekka Korpinen (toim.) *Merkillinen Mauno*. Otava, Helsinki 2019.

Jussila Osmo, Poliittinen historia. Teoksessa Ilari, Lindroos & Jouni-Matti, Kuukkanen & Heidi, Piekka (toim.) *Poliittisen historian itsereflektio*. Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 15. Turun yliopisto, Turku 1998.

Lipponen, Paavo. *Murrosten Aika. Muistelmat 1979–1995*. WSOY, Helsinki 2014.

Lähteenkorva, Pekka & Pekkarinen, Jussi. *Idän etuvario? Suomi-kuva 1945–1981*. WSOY, Helsinki 2008.

Mainio, Aleks. Erkon kylmä sota. Helsingin Sanomat Moskovan varjossa. Siltala, Helsinki 2018.

Manninen, Ohto, Mannerheimin muistelmien synty. Teoksessa Henrik, Meinander (toim.) *Scripta Mannerheimiana. Pubeenvuoroja Mannerheim-kirjallisuudesta & Valikoiva bibliografia*. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja 58. Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki 1996.

Mansner, Markku. Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen työnantajain keskusliitto 1980–1992. Elinkeinoelämän keskusliitto, Helsinki 2005.

Marttila, Jouko. Hillitty markkinatalous. Kokoomuksen ja SDP:n talouspoliittinen lähentyminen ja hallitusyhteistyö 1980-luvulla. Helsingin yliopisto, Helsinki 2016

Matala Saara. *The Finlandisation of Shipbuilding. Industrialisation, the State, and the Disintegration of a Cold War Shipbuilding System*. Aalto University publication series Doctoral Dissertations, 14/2019. Aalto-yliopisto, Helsinki 2019. <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/36069/isbn9789526083889.pdf>

Meinander, Henrik. Mitä Jägerskiöld tähän sanoisi! Poimintoja itsenäisyysaikaa koskevasta Mannerheim-tutkimuksesta. Teoksessa Henrik, Meinander (toim.) *Scripta Mannerheimiana. Pubeenvuoroja Mannerheim-kirjallisuudesta & Valikoiva bibliografia*. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja 58. Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki 1996.

Meinander, Henrik. *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. 2. uud. laitos. Schildts & Söderströms, Helsinki 2012.

Meinander, Henrik. Gustaf Mannerheim. Aristokraatti sarkatakissa. Otava, Helsinki 2017.

Mikkonen Simo. Kirja-arvio teoksesta Historian käyttö ja väärinkäyttö. *Historiallinen aikakauskirja* 114:2 (2016), 223.

Mitzner, Veera. "Almost in Europe? How Finland's Embarrassing Entry Into Eureka Captured Policy Change." *Contemporary European History*, 25:3 (2016), 481–504. <https://doi.org/10.1017/S0960777316000230>

Moisio, Sami. Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Vastapaino, Tampere 2012.

Männikkö, Matti. Periodisointi historiantutkimuksessa. *Futura*, 15:3 (1996), 20–25.

Nevakivi, Jukka. Jatkosodasta nykypäivään 1944–2009. Teoksessa Osmo, Jussila & Seppo, Hentilä & Jukka, Nevakivi. *Suomen poliittinen historia 1809–2009*. WSOY Oppimateriaalit, Helsinki 2009.

Niemi, Mari K. *Kaksi tietä huipulle. Media ja puoluejohtajuus Suomessa naisten noususta populismin aaltoon*. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C Osa 385. Turun yliopisto, Turku 2014. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/98697/AnnalesC385Mari_K_Niemi.pdf

Oinonen, Paavo. Vain parasta kansalaisille. Yleisradiotoiminta julkisena palveluna. Kulttuurihistorian seura ry, Turku 2019.

Outinen, Sami. Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin. Työllisyys sosiaalidemokraattien politiikassa Suomessa 1975–1998. Into, Helsinki 2015.

Paavonen, Tapani. Vapaakauppaintegraation kausi. Suomen suhde Länsi-Euroopan integraatioon FINN-EFTAsta EC-vapaakauppaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.

Pernaa, Ville, Laaksovirta, Tuula H. & Lumme, Pentti I. *Ensimmäinen ja neljäs valtiomahdi*. Edita, Helsinki 2007.

Pernaa, Ville. Uutisista, hyvää iltaa. Ylen tv-uutiset ja yhteiskunta 1959–2009. Karttakeskus, Helsinki 2009.

Pihlainen Kalle, Konstruktivistinen historianteoria fiktiivisyys-keskustelun jälkeen. Teoksessa Kari, Väyrynen & Jarmo, Pulkinen (toim.) *Historian teoria. Lingvistikisestä käänteestä mahdolliseen historiaan*. Vastapaino, Tampere 2016.

Pitkänen, Ville. Puolueiden keskustelutilaisuuksista mediatapahtumiksi. Television vaaliohjelmat ja niihin liittynyt sanomalehtijulkisuus 1960-luvulta 1980-luvulle. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C Osa 375. Turun yliopisto, Turku 2014. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/94180/AnnalesC375Pitkanen.pdf>

Puhakka, Sirpa. *Vasemmistoliiton synty*. Into, Helsinki 2015.

Pursiainen, Christer & Forsberg, Tuomas. *Ulkopolitiikkaa Norsunluutornista*. Chan Puma House, Tampere 2015.

Railo, Erkki. Henkilökohtainen on poliittista. Neuvottelu politiikan sukupuolittuneesta työnjaosta Annan julkaisemissa poliitikkojen henkilökuville vuosina 1975–2005. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C, Osa 310. Turun yliopisto, Turku 2011. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/67049/AnnalesC310Railo.pdf>

125 Ranki, Risto. Haltia vai haltija? Harri Holkerin hallituksen talouspoliittinen ministerivaliokunta. Edita, Helsinki 2000.

Rausmaa, Heikki. "Kyllä kulttuurin nimissä voi harrastella aika paljon". Suomen ja Viron poliittiset suhteet kevästä 1988 diplomaattisuhteiden solmimiseen elokuussa 1991. Helsingin yliopisto, Helsinki 2013.

Rentola, Kimmo. Suomi kylmässä sodassa. Teoksessa Erkki, Railo & Ville, Laamanen (toim.) *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita, Helsinki 2010.

Ritvanen, Juha-Matti. "Komissarov olisi käännytynyt haudassaan". Neuvostoliitto, Iso-Britannia ja Suomen operaatio Pax 1989–1990. *Historiallinen aikakauskirja* 115:1 (2017), 74–86.

Rusi, Alpo. Vasemmalta ohi. Kamppailu Suomen ulkopoliittisesta johtajuudesta rautaesiripun varjossa 1945–1990. Gummerus, Helsinki 2007.

Rusi, Alpo. Tiitisen lista. Stasin vakoilu Suomessa 1960–1989. Gummerus, Helsinki 2011.

Saari, Heikki. Kotiryssät. Suomalaista suhdetoimintaa neuvosto aikaan. Minerva, Helsinki 2014.

Saarikangas, Kirsi. Rakennetun ympäristön muutos ja asumisen mullistus. Teoksessa Kai, Häggman & Pirjo, Markkola & Markku, Kuisma & Panu, Pulma (toim.) *Suomalaisen arjen suuri tarina*. WSOY, Helsinki 2010.

Salminen, Esko. Mediavallan aika. Poliittika tiedotusvälineissä Mauno Koivistosta Tarja Haloseen. Edita, Helsinki 2006.

Salokangas, Raimo. Aikansa oloinen. Yleisradion historia 2. osa, 1949–1996. Yleisradio, Helsinki 1996.

Sandberg, Siv (red.) *Svenska Folkpartiet Genom 100 år 1906–2006*. Schildt, Helsinki 2006.

Seppinen, Jukka. Koiviston aika. Mauno Koiviston poliittinen ura. Auditorium, Helsinki 2015.

Siltala, Sakari. Suomen kuvalehti 1966–2016. Teoksessa Vesa, Vares & Sakari, Siltala, *Sanan ja kuvan vuosisata. Suomen kuvalehti 1916–2016*. Otava, Helsinki 2016.

Siltala, Sakari. Oksalla ylimmällä? Metsäteollisuus poliittisena voimana 1918–2018. Siltala, Helsinki 2018.

Sipilä, Jorma & Anttonen, Anneli. Miten hyvinvointivaltio muutti elämäämme? Teoksessa Kai, Häggman & Pirjo, Markkola & Markku, Kuisma & Panu, Pulma (toim.) *Suomalaisen arjen suuri tarina*. WSOY, Helsinki 2010.

Soikkanen, Timo. Historiankirjoituksen ”etulinja” reaaliaikaan. Teoksessa Timo, Soikkanen (toim.) *Lähihistoria. Teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia*. Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 1. Turun yliopisto, Turku 1995.

Soikkanen, Timo. Presidentin ministeriö 2. Ulkoasiainhallinto ja ulkopoliittikan hoito Kekkonen kaudella. Uudistumisen, ristiriitojen ja menestyksen vuodet 1970–81. Otava, Helsinki 2008.

Suomen eduskunta 100 vuotta. 1–12. Edita, Helsinki 2006–2008.

Suomi, Juhani. Urho Kekkonen 1976–1981. Umpeutuva latu. Otava, Helsinki 2000.

Suomi, Juhani. Pysähtyneisyyden vuodet. Mauno Koiviston aika 1981–1984. Otava, Helsinki 2005.

Suomi, Juhani. Epävarmuuden vuodet. Mauno Koiviston aika 1984–1986. Otava, Helsinki 2006.

Suomi, Juhani. Kohti sinipunaa. Mauno Koiviston aika 1986–1987. Otava, Helsinki 2008.

Suomi, Juhani. *Suomi, Neuvostoliitto ja YYA-sopimus*. Tammi, Helsinki 2016.

Tarkka, Jukka. Uhan alta unioniin. Asennemurros ja sen unilukkari Eva. Otava, Helsinki 2002.

Tarkka, Jukka. Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947–1990. Otava, Helsinki 2012.

Tarkka, Jukka. *Lännen tiellä. Paasikivestä Niinistöön*. Otava, Helsinki 2018.

Tuikka, Timo J. "Kekkonen konstit" Urho Kekkonen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2007.

Turtola, Martti. Luopumisen tuska. Suomen presidentit ja vallasta luopumisen vaikeus. Tammi, Helsinki 2018.

Udehn, Lars. The Ontology of the Objects of Historiography. Teoksessa Aviezer, Tucker (ed.) *A Companion to the Philosophy of History and Historiography*. Wiley & Blackwell, Chichester 2009.

126 <https://doi.org/10.1002/9781444304916.ch18>

Uimonen, Heikki. Radiomusiikin rakennemuutos. Kaupallisten radioiden musiikki 1985–2005. Tampere University Press, Tampere 2011.

Uimonen, Risto Häntä heiluttaa koiraa. Suomen demokratian häiriötila 1983–2007. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva 1998.

Uimonen, Risto. Rautakoura Per-Erik Lundh. Henkilökuva. Minerva, Helsinki 2012.

Uutela, Marjo. *Operaatio Pax. Pariisin rauhansopimuksen tulkinnat ja Saksan kysymys Suomen ulkopoliitikassa 1987–1990*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2018. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/228647/Operaati.pdf>

Vares, Vesa. Historia ja julkisuus. Tiedeyhteisön, maallikon, tiedotusvälineiden ja poliittisen eliitin diskursseissa. Teoksessa Pauli, Kettunen & Auli, Kultanen & Timo, Soikkanen (toim.) *Jäljillä. Osa 1. Kirjoituksia historian ongelmista*. Kirja-Aurora, Turku 2000.

Vares, Vesa & Siltala, Sakari. Sanan ja kuvan vuosisata. Suomen kuvalehti 1916–2016. Otava, Helsinki 2016.

Vares, Vesa. Suomalaiskansallinen Kokoomus IV. Korpivaellukselta vallankahvaan. Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1966–87. Docendo, Jyväskylä 2017.

Vihavainen, Timo. Lähihistorian kirjoittamisen ongelmia. Teoksessa Timo, Soikkanen (toim.) *Lähihistoria. Teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia*. Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 1. Turun yliopisto, Turku 1995.

Virtanen, Aarni. *Vennamo. Mies ja hänen puolueensa*. Art House, Helsinki 2018.

Visuri, Pekka. *Suomi kylmässä sodassa*. Otava, Helsinki 2006.

Väyrynen, Mikko. Inarin ohjuskriisi 1984. Teoksessa Tuomas, Forsberg & Christer, Pursiainen & Raimo, Lintonen & Pekka, Visuri (toim.) *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*. Gaudeamus, Helsinki 2003.

Väyrynen, Paavo. On muutoksen aika 2. Tosiasioita ja haavekuvia tulevaisuuden Suomesta. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva 1993.

Wuokko, Maiju. Markkinatalouden etujoukot. Elinkeinoelämän valtuuskunta, Teollisuuden keskusliitto ja liike-elämän poliittinen toiminta 1970–1980-lukujen Suomessa. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 41. Helsingin yliopisto, Helsinki 2016. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/166447/MARKKINA.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Yle uutiset, *Kysely: Suomalaiset kaipaavat takaisin 1980-luvulle* [https://yle.fi/uutiset/3-7003811] [luettu 29.1.2019]

- ¹ Soikkanen 1995, 114–127; Vihavainen 1995, 166–169; Kalela 2000, 29–48; Vares 2000, 218–222; Burrow 2009, 33–34; Kalela 2013, 27–29; Korhonen 2016, 238–242.
- ² Manninen 1996, 55, 64; Meinander 1996, 70–81; Jokisipilä 2004, 25–27; Meinander 2017, 269–293.
- ³ Koivisto 1994, jonka esipuhe on päivätty 4.6.1994, kun Martti Ahtisaari oli astunut virkaan 1.3.1994; Koivisto 1995; Hämmäläinen 2019, 225–226; ks. Lindblom & Korpinen 2019, 234. Muistelmateoksessa Koiviston poliittista reagoitua rinnastetaan muutoinkin Mannerheimiin.
- ⁴ Koivisto 1995, 11, 620.
- ⁵ Hallberg et al. 2009, 276–277; Hannikainen 2010, 64–79; Kuisma 2010, 18–25; Saarikangas 2010, 103, 122–123; Sipilä & Anttonen 2010, 48; Yle uutiset, *Kysehy: Suomalaiset kaipaavat takaisin 1980-luvulle* [https://yle.fi/uutiset/3-7003811] [luettu 17.6.2019].
- ⁶ Forsberg & Pursiainen 2003, 11.
- ⁷ Forsberg & Pursiainen 2003, 9–23; Meinander 2012, 463.
- ⁸ Ennelin 2003, 207–220; Väyrynen 2003, 97–113.
- ⁹ Koivisto 1995, 165–166, 195–198. Sitaatti, 196.
- ¹⁰ Ennelin 2003, 207–212.
- ¹¹ Koivisto 1994, 76–85.
- ¹² Kallenautio 2005, 98, 139; Rentola 2010, 301–308; Meinander 2012, 328–334, 342–344, 438–439, 489–498.
- ¹³ Koivisto 1994, 346–358, 365–410.
- ¹⁴ Siltala 2016, 320.
- ¹⁵ Suomi 2000; Lehtinen 2002; Isohookana-Asunmaa 2006; Tuikka 2007; Lähteenkorva & Pekkarinen 2008; Soikkanen 2008.
- ¹⁶ Männikkö 1996, 20–25; Andersson 2005, 176–180.
- ¹⁷ Ben-Menahem 2009, 121–128; Udehn 2009, 209–217.
- ¹⁸ Meinander 2012, 449.
- ¹⁹ Häikiö 2008, 264–268; Nevakivi 2009, 318–320; Meinander 2012, 449–451; vrt. Turtola 2018, 119–124, 233–234.
- ²⁰ Koivisto 1994, 9–10, 436.
- ²¹ Isohookana-Asunmaa 2006; Outinen 2015; Marttila 2016; Vares 2017.
- ²² Sandberg (red.) 2006; Puhakka 2015; Aalto 2018.
- ²³ Kääriäinen 2002.
- ²⁴ Suomen eduskunta 100 vuotta -kirjasarja; Heikkinen & Tiihonen 2010.
- ²⁵ Suomi 2005; Suomi 2006; Suomi 2008; Katajisto 2017; Virtanen 2018.
- ²⁶ Esim. Bläfield & Vuoristo 1982; Bläfield & Vuoristo 1985; Holopainen 1989; Väyrynen 1993; Lehtilä 2001; Arrakoski et al. (toim.) 2003.
- ²⁷ Hämmäläinen 2011, 108; Aalto 2018, 14.
- ²⁸ Kolbe 1996, 510–511, 528–529; Uimonen Risto 1998, passim. erit. 12, 30–73; Tarkka 2002, 296–312, 352; Moisio 2012, 163–176; Siltala 2016, 326, 347–348.
- ²⁹ Kuisma 2004; Kuusterä & Tarkka 2012.
- ³⁰ Paavonen 2008; Aunesluoma 2011; Hirvensalo & Sutela 2017.
- ³¹ Kari 2016; Matala 2019.
- ³² Kari 2016, 17–18.
- ³³ Kari 2016, 29–30, 510–518.
- ³⁴ Outinen 2015; Marttila 2016.
- ³⁵ Ranki 2000, 30.
- ³⁶ Kuisma 2004, 368–372; Kuusterä & Tarkka 2012, 521–522; Kari 2016, 20–23; Marttila 2016, 19–20.
- ³⁷ Kuusterä & Tarkka 2012, 535–541.
- ³⁸ Häikiö 1995; Häikiö 1998; Häikiö & Aunesluoma 2001; Häikiö 2001; Mansner 2005, 87–94; Kuisma (toim.) 2008; Hämmäläinen 2011, 62; Kuusterä – Tarkka 2012, 582–584; Kuisma et al. (toim.) 2014; Koroma 2015, 118–120.
- ³⁹ Mansner 2005, 109–113, 132–141.
- ⁴⁰ Tarkka 2002; Mansner 2005; Kujala 2006; Ketola 2007; Kuisma, Siltala & Keskisarja 2014; Koroma 2015; Bergholm 2018; Ketola 2019.
- ⁴¹ Wuokko 2016; Korhonen 2017; Blom 2018; Siltala 2018.
- ⁴² Uimonen Risto 1998; Outinen 2015, 319–325; Marttila 2016, 115–118; Siltala 2016, 323.
- ⁴³ Kallenautio 2005, 438–439, 485; Saari 2014, 11, 18–19; Mainio 2018, 344–354, 377–381.
- ⁴⁴ Hallberg et al. 2009, 281; Siltala 2016, 317, 319, 324, 347–348.
- ⁴⁵ Siltala 2016, 323, 350, 356.
- ⁴⁶ Salminen 2006, passim 15–92; Pernaa 2007, 73–87.
- ⁴⁷ Koivisto 1994, 113–139; Blom 2018, 108–113; Mainio 2018, 378–380.
- ⁴⁸ Mainio 2018, 380–381.
- ⁴⁹ Ennelin 2003, 207–220; Väyrynen 2003, 97–113.
- ⁵⁰ Salokangas 1996; Bläfield 2014; Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017; Mainio 2018; Oinonen 2019.
- ⁵¹ Vares & Siltala, 2016.
- ⁵² Hellman 2011; Uimonen Heikki 2011; Kempainen 2015; Kannisto 2018.
- ⁵³ Pernaa 2007; Pernaa 2009; Railo 2011; Niemi 2014; Pitkänen 2014.
- ⁵⁴ Salminen 2006.
- ⁵⁵ Tarkka 2002; Apunen 2005; Kallenautio 2005; Visuri 2006; Rusi 2007; Rusi 2011; Tarkka 2012; Suomi 2016; Tarkka 2018.
- ⁵⁶ Paavonen 2008; Aunesluoma 2011; Korhonen 2017.
- ⁵⁷ Hirvensalo – Sutela 2017.
- ⁵⁸ Uutela 2017.
- ⁵⁹ Mitzner 2014; Clerc 2016; Kansikas 2017; Ritvanen 2017; Clerc & Valaskivi 2018.
- ⁶⁰ Muun muassa Alpo Rusi, Arto Mansala, Björn Alholm, Heikki Talvitie, Ilkka Pastinen, Jaakko Blomberg, Jukka Valtasaari, Keijo Korhonen, Max Jakobson, Paul Gustafsson ja Åke Wihtol ovat kirjoittaneet ulkopoliittikan historian kuvauksia. Klaus Törnudd ja Markku Reimaa ovat tehneet myös akateemista tutkimusta alalta.
- ⁶¹ Jakobson 1992; Tarkka 2002; Rusi 2007; Tarkka 2012; Lipponen 2014; Saari 2014.
- ⁶² Jakobson 1992, 310; Ks. Seppinen 2015, 310–311; vrt. Suomi 2008, 364–365.
- ⁶³ Kääriäinen 2002, 233–235; ks. Suomi 2008, 109–110, Suomi viittaa Juri Derjabinin lausuntoihin.
- ⁶⁴ Harle & Moisio 2000; Pursiainen & Forsberg 2015, 174.
- ⁶⁵ Muistelmia on julkaistu muun muassa seuraavista: Matti Ahde, Esko Aho, Arja Alho, Jaakko Blomberg, Raimo Ilaskivi, Max Jakobson, Tapani Kahri, Ahti Karjalainen, Mauno ja Tellervo Koivisto, Pekka Korpinen, Kai Korte, Rolf Kullberg, Seppo Lindblom, Paavo Lipponen, Pertti Paasio, Paavo Rantanen, Per Stenbäck, Heikki Talvitie, Seppo Tiitinen, Paavo Väyrynen.
- ⁶⁶ Mikkonen 2016, 223.
- ⁶⁷ Ks. Vares 2000, 222–229.
- ⁶⁸ Korhonen 2016, 238–240; Pihlainen 2016, 91–94.
- ⁶⁹ Soikkanen 1995, 119–127; Jussila 1998, 69; Vares 2000, 229–239.